

Комисия по помилването при Президента на Република България

НАЙ-ТЕЖКОТО НАКАЗАНИЕ В ЕВРОПА

2012 -2013 г.

Сравнително-правно изследване на предвидените най-тежки наказания в 35 европейски държави: Австрия, Албания, Армения, Беларус, Белгия, Босна и Херцеговина, Великобритания, Германия, Дания, Естония, Ирландия, Исландия, Испания, Италия, Кипър, Латвия, Литва, Люксембург, Малта, Молдова, Нидерландия, Норвегия, Полша, Португалия, Румъния, Русия, Словакия, Словения, Сърбия, Финландия, Франция, Хърватия, Черна Гора, Чешка Република, Швеция

ПРОЕКТ:

„ПОЛИТИКИ, ОСНОВАНИ НА ЗНАНИЕ:

ДОСТИГАНЕ НА БЪДЕЩЕ, СВОБОДНО ОТ ПРЕСТЪПНОСТ“, 2013 г.

с подкрепата на Програма „Върховенство на закона“ за Юго-Източна Европа на Фондация „Конрад Аденауер“

НАЙ-ТЕЖКОТО НАКАЗАНИЕ В ЕВРОПА

(сравнително-правно изследване на предвидените най-тежки наказания в 35 европейски държави)

1. Обхванати от изследването държави:

Австрия, Албания, Армения, Беларус, Белгия, Босна и Херцеговина, Великобритания, Германия, Дания, Естония, Ирландия, Исландия, Испания, Италия, Кипър, Латвия, Литва, Люксембург, Малта, Молдова, Нидерландия, Норвегия, Полша, Португалия, Румъния, Русия, Словакия, Словения, Сърбия, Финландия, Франция, Хърватия, Черна Гора, Чешка Република, Швеция.

2. Признаци за подбор на изследваните държави:

- Държави, членки на ЕС;
- Съседни на България юрисдикции (държави от Балканския регион);
- Държави с близка до българската скорошна правна традиция (посткомунистически държави);
- Държави с традиционно сходни до българската наказателноправни системи (държави от немския и френския правен кръг);
- Държави с различна от българската наказателноправна традиция (държави от прецедентното право, скандинавски държави, някои южноевропейски и балкански държави);
- Държави, представляващи вътрешни контролни сравнители за всяка от групите (държави с динамично променящи се наказателни закони или чиито наказателноправни системи са повлияни от различни първоизточници).

3. Цел на изследването:

Информационно-аналитично подпомагане на развитието на политика по помилване в контекста на основан на върховенство на закона и права на човека отговор на държавата срещу престъпността

4. Основни методи на изследването:

- Сравнителен анализ на материалноправните законови режими на наказанието, установено във всяка изследвана държава като най-тежко, с оглед съдържанието му, предпоставките за налагането му и за последващото му опрощаване, замяна, предсрочно освобождаване и др.
- Очертаване и сравнителен анализ на законодателните подходи при:
 - o Определяне на най-тежкото наказание
 - o Приложимост с оглед вида на извършеното престъпление
 - o Приложимост с оглед конкретната обществена опасност на извършеното
 - o Приложимост с оглед субекта
 - o Приложимост на институти за последващо облекчаване на репресията при наложено най-тежко наказание
 - o Алтернативи на най-тежкото наказание
- Сравнителна оценка на ефектите на установените различни подходи.

5. Екип на изследването:

Ръководител: доц. д-р Ива Пушкарова, Председател на КП

Стажантски екип, изготвил първоначална законодателна справка за 30 държави:

Валерия Маринова, Виделин Писков, Георги Коджаниколов, Десислава Стаменова, Изабела Стоянова, Йоана Вангелова, Мария Донева, Милена Ангелова, Николай Терзиев, Радослава Каназирева, Светослав Цветков, Стела Парушева, Теодора Гогова.

Съдържание

I. КОНСТИТУЦИОННИ ОСНОВИ НА.....	3
НАЙ-ТЕЖКОТО НАКАЗАНИЕ.....	3
II. ВИДОВЕ НАЙ-ТЕЖКО НАКАЗАНИЕ.....	4
III. ОГРАНИЧЕНИЯ И ПРЕДПОСТАВКИ ЗА НАЛАГАНЕ	6
НА НАЙ-ТЕЖКОТО НАКАЗАНИЕ.....	6
1. Признаци относно субекта	6
2. Вид и тежест на извършеното	9
3. Давност и реабилитация	17
III. ОБЛЕКЧАВАНЕ НА ОТГОВОРНОСТТА,.....	19
РЕАЛИЗИРАНА С НАЙ-ТЕЖКОТО НАКАЗАНИЕ	19
1. Условно предсрочно освобождаване.....	20
2. Замяна с по-леко наказание	30
3. Помилване	31
V. ПРИЛОЖЕНИЯ.....	33

I. КОНСТИТУЦИОННИ ОСНОВИ НА НАЙ-ТЕЖКОТО НАКАЗАНИЕ

В изследваните държави въпроси, относими към вида и условията за налагане на най-тежкото на казание, когато са предмет на конституционна уредба, са засегнати във връзка с основните права и свободи на гражданите, ограничаването на някои от които може да бъде съдържание на най-тежкото наказание¹.

Възприетите подходи включват:

1.1. Конституционна забрана за налагането на определен вид наказание. Тя се отнася типично за смъртното наказание - Армения (чл. 5), Белгия (чл. 14bis), Исландия (чл. 69), Ирландия (чл. 5²), Македония (чл. 10), Молдова (чл. 24), Полша (чл. 40), Румъния (чл. 23), Словакия (чл. 15), Словения (чл. 17), Сърбия (чл. 24), Финландия (чл. 7), Хърватия (чл. 21), Черна Гора (чл. 26). В Португалия, обаче, тя обхваща както смъртното наказание (чл. 24), така и **лишаването от свобода за неопределен период или завинаги** (чл. 30)³.

При наличието на конституционна забрана за определено наказание, най-тежкото приложимо наказание в съответната правна система е по-леко по вид.

1.2. Императивни конституционни ограничения за налагането на определен вид наказание, придаващи му едновременно изключителен характер и значение на най-тежко. Те се отнасят до допустимо по принцип наказание, което може и да не е възприето от наказателния законодател. Конституцията очертава най-тежкото възможно, а не непременно най-тежкото предвидено. В някои държави вместо него като най-тежко наказание е възприето по-леко по вид (Кипър, Италия, Испания, Норвегия и др.).

Повечето конституции ограничават правата на държавата относно налагането и изпълнението на смъртното наказание, но в Унгария те се отнасят до доживотния затвор без право на замяна.

Особените конституционни изисквания към възможното най-тежко наказание се отнасят до:

- **ранга на законовата уредба**, която може да го предвиди. В Русия това трябва да бъде федерален закон (чл. 20 от Конституцията на Руската Федерация);

- **изчерпателен списък на видовете престъпления**, за които може да бъде предвидено: предумишлено убийство, държавна измяна, пиратство, тежки престъпления против отбранителната способност на държавата (чл. 7 от Конституцията на Кипър), военни престъпления (чл. 27 от Конституцията на Италия), военни престъпления, извършени по време на война (чл. 15 от Конституцията на Испания), особено тежки престъпления против живота (чл. 20 от Конституцията на Руската Федерация, умишлени насилствени престъпления (чл. 4 от Конституцията на Унгария), изключително тежки престъпления (чл. 24 от Конституцията на Беларус). В Италия и Испания предвиждането на съответното

¹ Във всички случаи следва да се има предвид, че тези държави са страни по международни договори по правата на човека, които също ограничават правата на държавата да налага и изпълнява определени по вид наказания.

² Разпоредбата е формулирана като отнемане на компетентността на Сейма да гласува закон, с който въвежда смъртно наказание.

³ През 1884 г. Португалия става първата държава, която изоставя доживотния затвор, а с Конституцията от 1976 г. той е изрично забранен.

наказание за други видове престъпления е изрично забранено, но в останалите държави тази забрана следва по аргумент на противното основание от изчерпателния императивен характер на възможните видове престъпления.

- **временен характер** на наказанието. Конституцията изрично указва, че предвидените ограничения важат „до отмяната на смъртното наказание“ (чл. 24 от Конституцията на Беларус и чл. 20 от Конституцията на Руската Федерация).

- **изключителен характер** на наказанието. В Конституцията на Беларус смъртното наказание е определено като „изключителна мярка“, която се налага само за „изключително тежко престъпление“ (чл. 24).

В почти всички държави се набляга на изискването най-тежкото наказание, ако бъде предвидено от закона, да е наложено от съд с влязла в сила присъда, макар това изискване по принцип да е въведено в други конституционни разпоредби за всички наказания.

В държавите, в които възприетото от наказателния закон най-тежко наказание е именно очертаното в Конституцията, то има правното положение на **изключително наказание**, което държавата използва за противодействие срещу специфична особено опасна престъпност. В тези държави конституциите съдържат най-многобройни и най-сериозни ограничения за законодателната дейност по предвиждането и съдебната дейност по налагането на това наказание.

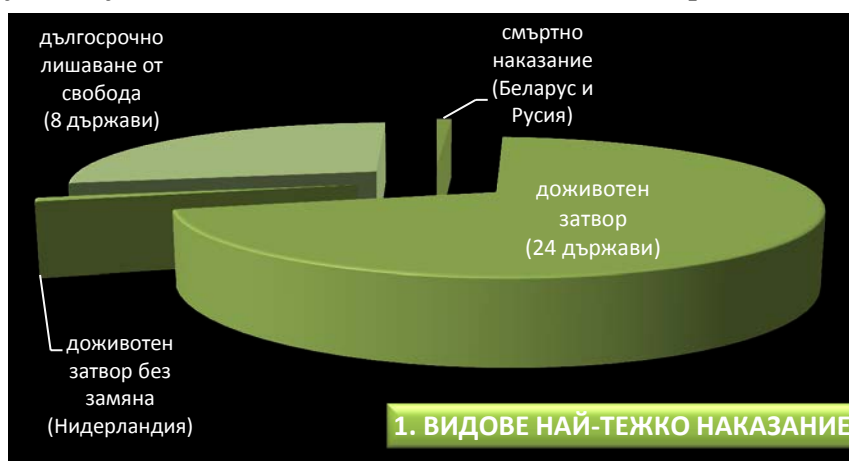
1.3. Липса на забрани и ограничения, свързани с вида и условията за налагане на най-тежкото наказание. Конституциите, които не съдържат такива забрани, по принцип допускат и смъртното наказание, но в никоя от тях то не е възприето от наказателния закон (Естония, Германия, Гърция, Нидерландия, Австрия, Албания и др.).

II. ВИДОВЕ НАЙ-ТЕЖКО НАКАЗАНИЕ

Единствено в Беларус и Русия най-тежкото наказание засяга **правото на живот**⁴.

Във всички останали изследвани държави то **ограничава за продължително време правото на свободно придвижване** в пространството и правата и законните интереси на осъдения, свързани с тази свобода.

Като най-тежко наказание в Европа **все още преобладава доживотният затвор**, но последните реформи на национални системи на наказанието (главно проведени в балкански държави) очертават

⁴ Република Беларус е единствената държава в Европа и в ОНД, в която все още се изпълнява (чрез разстрел) смъртното наказание. От 1 януари 2012 г. смъртното наказание е отменено в Латвия, след като за последен път е било изпълнено през 1996 г. по отношение на две лица, на които президентът е отказал замяна с доживотен затвор чрез помилване. След 1996 г. смъртно наказание не е налагано в Русия.

тенденция на изоставянето му в полза на **дългосрочно лишаване от свобода**, прилагано с традиции в Испания, Португалия и Норвегия.

Анализът на режимите на доживотния затвор **не позволява извеждане на единен критерий за класификация**. Поради това е невъзможен еднозначен отговор и на въпроса дали, в колко и в кои държави е приложим доживотен затвор без право на условно предсрочно освобождаване или на замяна с по-леко наказание. Същият въпрос е свързан и с особено важния въпрос кое е по-лекото наказание, с което доживотният затвор може да бъде заменен при приложението на някой от институтите за облекчаване на репресията.

С изключение единствено на Нидерландия, в която тежкия доживотен затвор е уреден като **самостоятелно наказание**, във всички останали държави той е комплексно сложно наказание, чийто режим на изтърпяване предвижда потенциална възможност за прилагане на различни редовни способности за облекчаване на отговорността в зависимост от настъпването на определени факти след осъждането и тяхната последваща преценка. В тези случаи преминаването от един режим на изтърпяване на наказанието към друг чрез прилагането, отказа от прилагане или предварителното суспендиране на всичките или на част от тези институти не представлява замяна с друг вид наказание, а адаптация на репресията към особеностите на случая в процеса на изтърпяване на същото по вид наказание.

От тази гледна точка доживотен затвор без възможност за условно предсрочно освобождаване се прилага единствено в Нидерландия.

Всички останали юрисдикции предвиждат различни поощрителни механизми за неговото облекчаване, подходите за прилагането на които са два.

Според първия подход **доживотният затвор по принцип не може да бъде облекчен**, освен при настъпване на императивно определени в закона обстоятелства, позволяващи на компетентния орган (най-често съд) да освободи осъдения условно предсрочно или да замени наказанието с друго по-леко по вид. Тези обстоятелства са свързани както с изтичането на определени продължителни срокове, в които осъденият търпи корекционно въздействие в изолация, така и с констатирани от съда постижения на този корекционен процес, възникнали в резултат и на личните усилия на осъдения. Това са обстоятелства, които по естеството си настъпват след осъждането и в рамките на процеса по изтърпяване на наказанието, като имат отношение към постигането на поправителните и ресоциализационните му цели. Тези обстоятелства са малобройни и формулирани възискателно към осъдения, поради което стесняват приложението на поощрителните институти.

Според втория подход **доживотният затвор по принцип може да бъде облекчен**, освен ако действието на поощрителните институти не бъде изрично суспендирано от съда, който налага наказанието. Принципната приложимост на облекчаването се преценява като елемент от индивидуализацията на отговорността към момента на осъждането. Преценката се ръководи от съдебната прогноза за вероятността предпоставките на съответните поощрителни институти изобщо да настъпят в рамките на очакваната продължителност на живота на осъдения. Ако прогнозата е положителна или ако правната система не предвижда правомощия на съда да суспендира действието на тези институти, обичайно те могат да бъдат приложени при относително по-леки условия или са по-многобройни в сравнение с институтите при първия коментиран подход.

Оттук, според това дали системата позволява наказанието да бъде облекчавано с редовни материалноправни институти, държавите могат да се

разграничат на такива, в които това винаги е възможно и такива в които при определени условия не е възможно. Тъй като невъзможността произтича не директно от законоустановеното съдържание на наказанието, а от съдебна преценка на определени факти, които са от значение за условията, при които то се търпи, тя не дава основания в тези правни системи да се говори за доживотен затвор без замяна. В тези юрисдикции най-тежкото наказание не е определено от закона като такова, което не може да бъде изобщо облекчавано с редовен способ; възможностите за облекчаването му зависят от поведението на осъдения и съдебната преценка за обстоятелства, върху които осъденият може да влияе с поведението си.

ВИД НАЙ-ТЕЖКО НАКАЗАНИЕ		ДЪРЖАВА
Смъртно наказание		Беларус, Русия
Доживотен затвор без редовни облекчения		Нидерландия
Доживотен затвор		Австрия, Албания, Армения, Белгия, Великобритания, Германия, Дания, Ирландия, Исландия, Италия, Кипър, Латвия, Литва, Люксембург, Малта, Молдова, Полша, Румъния, Словакия, Словения, Турция, Финландия, Франция, Чешка Република, Швеция, Естония, Норвегия (по военния НК)
Дългосрочно лишаване от свобода	До 45 години	Босна и Херцеговина
	До 40 години	Испания, Сърбия, Хърватия ⁵
	За 30 години	Черна Гора
	До 25 години	Португалия
	До 21 години (30 години за международни престъпления)	Норвегия ⁶

III. ОГРАНИЧЕНИЯ И ПРЕДПОСТАВКИ ЗА НАЛАГАНЕ

НА НАЙ-ТЕЖКОТО НАКАЗАНИЕ

В почти всички изследвани държави приложимостта на най-тежкото наказание в конкретни случаи е ограничено с оглед определени в закона критерии, свързани основно с признаци на субекта и с тежестта и вида на извършеното престъпление.

Според общовъзприетия подход критериите, които изключват приложимостта, са формално установени в закона, т.е. не подлежат на съдебна преценка, а само на съдебна констатация. Критериите, които са положителен аргумент за приложението на най-тежкото наказание, са свързани с обстоятелства, които се преценяват при индивидуализацията на отговорността в рамките на свободата на съда да тълкува факти.

1. Признаци относно субекта

⁵ Доживотният затвор е въведен в НК на Хърватия през юли 2003 г., но през 2004 г. разпоредбите са обявени от Конституционния съд за противоконституционни, тъй като проектът е приет от Парламента без необходимото квалифицирано мнозинство от 2/3. Последваляят опит на Парламента да въведе отново това наказание е осуетен от процедурни пречки, свързани с невъзможност да се събере необходимото мнозинство.

⁶ На психично болни осъдени, представляващи висока обществена опасност, може да се наложи „превантивно задържане“, чийто режим позволява многократно удължаване с по 5 години след изтърпяване на наказанието.

1.1 Формалните ограничения са свързани на първо място с лични качества на субекта, които влияят както на комплексната преценка на обществената опасност на извършеното, така и на прогнозата за постигане на целите на наказанието. Те са свързани със забрани за налагане на най-тежкото наказание, които са изрично формулирани или като елементи от режима на самото наказание, или следват от императиви на специални наказателноправни режими за отговорността на субекти с такива характеристики.

Възраст

Този признак е значим за всички правни системи. Той се преценява алтернативно към момента на извършване на деянието или на влизане на присъдата в сила. Възприетият масов подход, който е по-благоприятен за дееца, е приложимостта на най-тежкото наказание да се съобразява с възрастта към извършване на деянието.

В Германия, Испания, Литва, Словения и Нидерландия спрямо **пълнолетен извършител, който не е навършил 21 години**, може да бъдат приложени правилата за непълнолетни по преценка на съда. Според Закона за съдилищата за непълнолетни на Германия, съдът се ръководи от преценка, че извършеното съответства повече на възрастово незряла личност и извършителят не следва да се третира като пълнолетен⁷. Според чл. 69 от НК на Испания и чл. 5, ал. 3 от НК на Словения съдът се ръководи от специални хипотези, предвидени в законодателството за непълнолетните⁸. Съгласно чл. 81, ал. 2 от НК на Литва съдът може да разпростре режима за непълнолетни върху ненавършили 21-годишна възраст извършители, ако след преценка на естеството и причините за извършване на престъплението и на евентуално заключение на вещи лица, достигне до извод, че деецът следва да бъде приравнен на непълнолетен поради социалната си незрялост и податливостта си на възпитателната цел на наказанието. Съгласно чл. 77с на НК на Нидерландия съдът има аналогични правомощия след преценка на личността на подсъдимия и обстоятелствата, при които е осъден. В тези държави на младите пълнолетни практически не се налага най-тежкото наказание.

Подобен е ефектът на закона в Португалия, в която обаче облекчен режим на наказателна репресия, установен в специално законодателство, действа по отношение на цялата възрастова група между 16 и 21 години (чл. 9 от НК на Португалия).

В повечето държави ограниченията са свързани само с минимален възрастов праг, под който наказанието е неприложимо, но в Румъния, Русия и Беларус е въведен и **максимален праг**, близък до пенсионната възраст, достигането на който изключва възможността наказанието да бъде наложено, съответно да продължава да бъде изтърпявано (Румъния). В тези случаи законите предвиждат императивно **замяна** с конкретно определено по-леко наказание, което отново не е количествено измеримо – доживотен затвор вместо смъртно наказание в Беларус и Русия, съответно лишаване от свобода за срок от 30 години вместо доживотен затвор в Румъния. Режимът на замаяната **напълно изключва възможността на съда да индивидуализира** това по-леко наказание, тъй като го определя по вид и размер и

⁷ Pichler, S., D. Römer, Juvenile Law and Recidivism in Germany – New Evidence from the Old Continent, 2011; Dünkel, F., Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice, 2004 (www.uni-greifswald.de/~ls3).

⁸ Вж. още анализ на испанската система за реакция срещу общественоопасно поведение на деца в Alberola, C.R., E. F. Molina, Report on the Spanish Juvenile System, Criminology Research Centre, University of Castilla-La Mancha, Albacete (Spain), 2003.

свързва налагането му с юридически факт, който подлежи само на установяване, но не и на преценка.

Възраст	Релевантен момент	Най-тежко наказание	Държави		
Минимална	Извършване на деянието	Пълнолетие (18 г.)	Смъртно наказание	Русия	
			Утежнен доживотен затвор	Нидерландия	
			Доживотен затвор	Австрия, Албания , Армения, Белгия, Германия, Дания, Ирландия, Исландия, Испания, Италия, Латвия, Малта, Молдова , Полша, Словакия, Словения, Естония, Финландия, Франция, Чешка Република, Швеция, Литва, Турция	
				Л.св. до 21 години	Норвегия
		Навършени 21 години	Л.св. до 40 години	Сърбия, Хърватия	
			Л.св. до 30 години	Черна гора	
			Л.св. за 25 години	Португалия	
	Доживотен затвор		Швеция		
			Доживотен затвор без право на УПО	Великобритания	
	Осъждане	Пълнолетие (18 г.)	Смъртно наказание	Беларус	
Навършени 21 години			Л.св. до 45 г.	Босна и Херцеговина	
		Л.св. до 21 г.	Норвегия		
Максимална	Навършване на възрастта	60 години	Доживотен затвор (автоматично се заменя с л.св. за 30 г.)	Румъния	
	Осъждане	65 години	Смърт (заменя се с доживотен затвор)	Беларус, Русия	

В Турция доживотен затвор може да бъде наложен на непълнолетни в изключителни случаи за убийство, тероризъм и други особено тежки престъпления.

Във Великобритания доживотен затвор може да бъде наложен на непълнолетни и на лица, ненавършили 21 годишна възраст, но в тези случаи възможностите за помилване и предсрочно освобождаване са по-облекчени и законът не позволява на съда да ги суспендира. Тези лица се освобождават при извод, че не представляват повече риск за обществото, без да са необходими заключения за настъпило поправяне. Тези млади осъдени изтърпяват наказанието си при по-лек режим. Аналогичен е режимът в Ирландия, но в тази юрисдикция пълнолетието се навършва на 17 години.

Пол

В Албания, Молдова, Беларус и Русия най-тежкото наказание не може да бъде наложено на **жени**. Същата забрана е била в сила за смъртното наказание в Латвия до отмяната му през 2012 г. Тя е характерна за това наказание и в Албания и Молдова е пренесена по традиция към доживотния затвор от режима на отпадналото смъртно наказание. Нейният произход следва да се търси в значението, което обществата и правните системи на тези държави отдават на майчинството.

В Италия изпълнението на наказанието задължително се отлага, ако осъдената е бременна или майка на дете, което не е навършило една година (чл. 146 от НК на Италия).

Психичен статус

Най-тежкото наказание не може да се наложи на **извършител с намалена вменяемост**. Основанието е познато единствено в Черна гора и има правното действие на универсално приложимо привилегироващо обстоятелство, въздигнато в институт на Общата част. В разпоредбата на чл. 14, ал. 2 от НК'2004 г. намалената вменяемост е определена като състояние на деца към момента на извършване на деянието, изразяващо се в съществено намаляване на способността му да разбира значението на извършеното или да контролира поведението си поради душевно заболяване, временно разстройство на съзнанието или умствена изостаналост.

2. Вид и тежест на извършеното

Формалните ограничения при налагане на най-тежкото наказание се отнасят още до **вида и конкретната обществена опасност на извършеното престъпление**, за наказване на което най-тежкото наказание е предвидено като единствено или възможно наказание.

С оглед вида на престъпленията най-широко е приложното поле на най-тежкото наказание в материята на **престъпленията против личността, престъпленията против държавата и международните престъпления**. Когато с това наказание се наказват и други по вид престъпления, техният обект е комплексен и включва обществени отношения, гарантиращи неприкосновеността на личността или нейно основно право (грабеж, изнудване, общоопасни престъпления, с които е причинена смърт). Най-масово най-тежкото наказание се предвижда за престъпления, които имат за резултат настъпила смърт (Австрия, Албания, Армения, Беларус, Белгия, БиХ, Германия, Италия, Литва, Люксембург, Малта, Молдова, Нидерландия, Полша, Сърбия, Франция, Хърватия, Чешка Република). Към тях някои юрисдикции присъединяват и други тежки последици за личността, настъпили при тежки престъпления срещу нейната телесна и полова неприкосновеност и свобода (Великобритания, Ирландия, Исландия, Латвия, Норвегия, Румъния, Словакия, Турция). Най-тежкото наказание е предвидено в квалифицирани състави.

Когато наказанието се налага за престъпления против държавата или за международни престъпления, то обхваща и основни състави (Белгия, Дания, Естония, Исландия, Италия, Кипър, Латвия, Литва, Люксембург, Румъния, Русия, Словакия, Словения, Турция, Финландия, Хърватия, Черна Гора, Швеция).

2.1. Съдебен извод за изключителна тежест на извършеното

Във всички изследвани държави най-тежкото наказание се налага за престъпления, считани за особено или изключително тежки, но до този извод се достига на основата на различни подходи. Най-общо те зависят от това дали законът предвижда за съответния вид престъпление да може да бъде налагано и друго по-леко по вид наказание и дали съдържа императивни указания, задължаващи съда да наложи, съответно да не наложи най-тежкото наказание, т.е. от законоустановените граници на правомощията на съда да индивидуализира отговорността, когато налага най-тежкото наказание.

2.1.1. В държавите, които **предоставят на съда по-широки правомощия**, законът съдържа генерално указание за установяване на конкретна извънредно висока степен на обществена опасност на извършеното. Понякога законът изброява конкретни обстоятелства, при констатирането на които съдът е длъжен да приеме, че тази степен не е достигната и най-тежкото наказание не може да бъде наложено.

В повечето държави, в които най-тежкото наказание е предвидено като алтернатива на друго по-леко, съдът може да го предпочете само при извод, че престъплението е особено или изключително тежко (чл. 64 от НК на Естония, чл. 10 от НК на Нидерландия, НК на Люксембург). Според практиката в повечето от тези държави хипотезата възниква, когато смекчаващи обстоятелства отсъстват или те са незначителни при конкретната фактическа обстановка.

В редица юрисдикции законът изрично посочва определени обстоятелства, които задължава или насърчава съда да третира като смекчаващи отговорността на дееца и водещи до извод, че извършеното не е изключително тежко. В тези случаи е предвидена по-лека алтернатива на най-тежкото наказание, която или е по принцип приложима за същия вид престъпление, или е изрично предвидена да се налага единствено при съдебна констатация на смекчаващото обстоятелство.

смекчаващо обстоятелство, изключващо приложимостта на най-тежкото наказание	Правомощия на съда		държава
	Обвързана юрисдикция	Дискреция	
обвиняемият се признае за виновен до приключване на пренията в първата инстанция	налага лишаване от свобода <u>до</u> 30 години вместо доживотен затвор		Малта
деецът е подпомогнал разкриването на престъпление, по-тежко от извършеното от него	налага лишаване от свобода <u>от</u> 20 години вместо доживотен затвор		Латвия
правото на подсъдимия на процес в разумен срок е било нарушено		налага лишаване от свобода <u>от</u> 20 години	
деецът е действал с изпълнение на издадена при злоупотреба с власт неправомерна заповед от държавен служител, довела до извършване на престъплението, наказуемо с доживотен затвор	налага лишаване от свобода от 20 до 30 години вместо доживотен затвор		Белгия
законът предвижда смекчаване на наказанието, а извършеното е престъпление, наказуемо с доживотен затвор	налага лишаване от свобода <u>до</u> 25 години вместо доживотен затвор		Полша (чл. 38, ал.3 от НК)
	налага доживотен затвор вместо тежък доживотен затвор		Турция

2.1.2. В държавите, които прилагат подход на ограничаване на преценяващата компетентност на съда, законът предвижда хипотези на безалтернативно налагане на най-тежкото наказание, а ограниченията са формулирани като забрани съдът да го налага при определени обстоятелства или извън изчерпателно определени случаи.

Когато законът предвижда най-тежкото наказание доживотен затвор в **абсолютно определени санкции,** решаващо е значението на правната квалификация, а не на конкретната обществена опасност на извършеното. Последната има значение за наказателноизпълнителното правоотношение и касае общата индивидуализация на отговорността като цяло, но не определя избора на вида наказание.

Във всички тези държави наказуеми само с най-тежкото наказание са състави на квалифицирани убийства (Великобритания, Германия, Турция, Кипър). Спорд чл. 82 от НК на Турция тежкият доживотен затвор се налага за умишлено убийство, извършено по жесток начин, чрез средства, опасни за живота на мнозина (вкл. оръжия за масово поразяване), на близки, на дете, на лице в безпомощно състояние, на бременна жена, на длъжностно лице, с цел да се улесни или прикрие друго престъпление, с цел кръвно отмъщение или с мотиви, изхождащи от ценностната система на дееца. Съгласно чл. 211 от НК на Германия с доживотен затвор се наказва

убийство, извършено с цел полово удовлетворение, за удоволствие, с цел да се улесни или прикрие друго престъпление, с користна цел или друга „низка“ цел, по особено жесток начин, както и със средства, опасни за живота на мнозина. В Кипър доживотен затвор се налага безалтернативно за предумишлено убийство и държавна измяна⁹.

Според чл. 212 от същия закон със същото наказание безалтернативно се наказват и тежките случаи на убийство, което не съдържа квалифициращите признаци по чл. 211. Според чл. 225-226 от Закона за наказателната отговорност на Великобритания това са съвкупности от предумишлени убийства и убийства, квалифицирани с оглед повторност, политически, религиозни, расови или идеологически мотиви, малолетна или непълнолетна възраст на жертвата, когато детето е било отвлечено, когато убийството му е извършено по особено мъчителен начин или със сексуален мотив. Според английската съдебна практика задължителният доживотен затвор сам по себе си не представлява жестоко или нечовешко наказание. Той обаче може да бъде преценяван като непропорционален на тежестта на извършеното, тъй като съдът няма възможност да индивидуализира наказанието, като отчита смекчаващи обстоятелства¹⁰. Поради това според практиката съдът винаги е длъжен да установи **изключителна тежест на извършеното** и да се увери извън всяко съмнение, че с оглед всички обстоятелства по случая за постигане на целите на наказанието деецът трябва да остане изолиран от обществото до края на живота си¹¹. Когато извършеното отговаря на квалификация по чл. 225-226 от ЗНО и деецът е пълнолетен, съдът запазва свобода да индивидуализира отговорността не чрез избор на вида и размера на наказанието, а чрез преценка дали да суспендира или не действието на поощрителни институти в бъдеще. Тази именно преценка се обуславя от заключението за изключителна конкретна обществена опасност на деянието и дееца.

2.1.3. Друга особеност на приложението на най-тежкото наказание може да бъде свързана с хипотези на **множество престъпления**. Когато то се налага като общо най-тежко наказание за съвкупност от тежки престъпления, в някои системи законът изисква за поне едно от престъпленията да е наложено най-тежкото наказание (чл. 64 от НК на Естония), а в други изрично допуска до налагането на най-тежкото наказание да се стига и по реда на увеличаване на най-тежкото наложено за съвкупността наказание (чл. 10 от НК на Нидерландия). В някои юрисдикции най-тежкото наказание може да бъде наложено само при съвкупност от престъпления и никога за едно престъпление (чл. 53 от НК на Хърватия, чл. 35 от НК на Черна Гора, чл. 76 от НК на Испания, чл. 116 от НК на Словения). Някои закони изискват за всяко от включените в съвкупността престъпления да бъде определено наказание от определен вид или над определен размер (над 20 години лишаване от свобода в Испания), за да може да бъде приложимо най-тежкото наказание за цялата съвкупност. Според чл. 17 от НК на Норвегия най-тежкото наказание може да бъде наложено само по реда на увеличаване на наказанието за организирана престъпна дейност (чл. 60а), за опасен рецидив на лице, извършило и предходните си

⁹ Аргумент от чл. 36 и 37 от НК на Кипър, който предвижда възможност за съда да наложи по-леката алтернатива на доживотния затвор до размера на предвидения за извършеното престъпление специален максимум при осъждане за друг вид престъпление.

¹⁰ Решение на ЕСПЧ от 21.02.1996 г. по делото Хюсеин срещу Обединеното кралство (Hussain v. the United Kingdom), Решение на ЕСПЧ по делото Prem Singh v. the United Kingdom.

¹¹ Решение на Апелативния съд по делото Кралицата срещу Нейл Джоунс и др. (R v. Neil Jones and Others [2006] 2 Cr. App. R. (S.) 19).

престъпления като пълнолетно (чл. 61) и за съвкупност от наказуеми с лишаване от свобода или задържане престъпления (чл. 62). Най-невзискателна е разпоредбата на чл. 34, ал. 2 от НК на Швеция, според която наказанието доживотен затвор поглъща по-леките наказания лишаване от свобода, наложени за други престъпления, извършени при условията на съвкупност или рецидив. Най-тежкото наказание може да бъде наложено при тежко престъпление, извършено в условия на повторност или опасен рецидив (Албания, Армения, Беларус, Великобритания, Латвия, Малта, Нидерландия, Норвегия, Словакия, Франция, Чешка Република, Швеция).

Някои юрисдикции изрично изключват приложението на най-тежкото наказание при **приготовление или опит** към престъпление (чл. 66 от НК на Русия, чл. 62 от НК на Испания), **предварителен сговор и акцесорно съучастие** в престъпление, наказуемо с най-тежкото наказание (чл. 63 от НК на Испания).

2.2. Съдебна оценка на риска от рецидив

Сравнителният анализ показва, че държавите изглежда отдават голямо значение на превантивните цели на наказанието при изграждане на режимите за прилагане на най-тежкото. Законодателствата дискретно насърчават съда към изследване на риска от рецидив, дори когато е обусловен от смекчаващо обстоятелство (например, психично заболяване, което не изключва вменяемостта). Така например, всички институти за последващо облекчаване на репресията се прилагат при извод на съда за *отпаднал* или *минимизиран* риск от рецидив като елемент от преценката за допустимост на облекчението. При съдебно суспендиране на действието на тези институти съдът се обосновава и с прогноза за неоправдан рецидивен риск. Когато осъденият е с усложнен психологичен или психиатричен статус, който улеснява престъпната мотивация или привеждането ѝ в изпълнение, той може да бъде превантивно задържан за неопределен срок или за многократно подновяем срок и след изтърпяване на най-тежкото наказание, което в тези юрисдикции е дългосрочно лишаване от свобода (Норвегия). В Норвегия съдът задължително трябва да установи непосредствен риск от нов рецидив, за да мотивира налагането на най-тежкото наказание (чл. 100 от НК). В Чешката Република разпоредбата на чл. 29 от НК задължава съда при налагане на доживотен затвор да установи, че това наказание е необходимо за ефективното предпазване на обществото от рецидив на осъдения, който не може да се очаква да бъде поправен за срока на по-лекото наказание лишаване от свобода от 15 до 25 години¹². Оттук следва, че при налагането на най-тежкото наказание съдът съобразява значението на фактите както като смекчаващи и отегчаващи, така и като проява на криминогенни рискове.

Оценката на риска е елемент от преценката за конкретната лична обществена опасност на дееца.

2.3. Комплексен характер на преценката

Повечето правни системи изрично акцентират на необходимостта от комплексна оценка на обстоятелствата, макар тя да не се поставя под съмнение в практиката. В Германия тежестта на извършеното сама по себе си не е определящо основание при налагането на най-тежкото наказание, което следва да бъде

¹² Тази разпоредба тласка съда да прилага наказанието към относително по-млади извършители, чиято очаквана продължителност на живота надхвърля 25 години. Съдебната прогноза за непоправимост би следвало да се преценява с оглед този очакван остатък от живота на осъдения, а не с максимума на по-лекото наказание. Разликата между двете наказания не се изразява само в продължителността на изолацията, а и в режима на изтърпяване и приложимостта на институти за облекчаване на репресията, чието действие е по-ограничено при по-тежките наказания.

съобразено още с личността на дееца, душевното му състояние и възраст¹³. Във Великобритания съдът е длъжен да съобрази естеството на извършеното и обстоятелствата, при които е извършено, но може да съобразява и данни относно поведението и личността на дееца в миналото, включително обстоятелствата и естеството на всяко друго престъпление или нарушение на служебни задължения, за което е бил осъждан в миналото където и да е по света. Водеща е преценката на съда, че извършителят представлява особена опасност за обществото с оглед риска да извърши ново престъпление, който с оглед тежестта на извършеното или връзката между него и други престъпления оправдава налагането на доживотен затвор (чл. 229 от Закона за наказателната отговорност). Във Финландия съдът преценява особената опасност на дееца за живота, здравето или свободата на друго, като се ръководи и от експертна психологична оценка на осъдения, обстоятелствата, при които е извършено престъплението, и други.

Специфично ограничение е **международното задължение за неприлагане на смъртно наказание**. Хипотезата възниква при екстрадиране на извършителя в държава, компетентна да го съди, на която той не е гражданин и чието законодателство предвижда смъртно наказание, за да бъде съден за престъпление, за което такова наказание може да бъде наложено. В тези случаи между държавите обикновено действат двустранни спогодби или международни договори, които ограничават правото на приемащата държава да наложи или да изпълни смъртното наказание в зависимост от волята на изпращащата държава. Въпреки това хипотезата е изрично императивно уредена в разпоредбата на **чл. 59 от НК на Русия**. Според нея, ако деецът не е руски гражданин и е предаден на Русия, за да бъде съден, не може да му бъде наложено смъртно наказание, ако изпращащата държава не предвижда такова наказание или е поставила условие то да не бъде налагано.

¹³ Решение № 2/1986 г. на Федералния Конституционен съд на ФРГ по случай на осъден за международни престъпления (изпращане на 50 души в газови камери), който е бил на 66 годишна възраст към дата на осъждането и на 86 години към момента, в който ФКС се произнася по хуманността на наказанието му.

ВИДОВЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ		ДЪРЖАВИ	
			%
Международни престъпления (против мира, против човечеството, военни престъпления)		Всички изследвани	100
Умишлени престъпления, засягащи живота	Убийство	Всички изследвани без Естония, Дания, Черна Гора	90
	Убийство при смесена вина, вкл. с телесна повреда / изтезание	Люксембург, Малта, Румъния, Турция, Франция	15
	Грабеж, придружен с убийство	Австрия, Албания, Великобритания, Германия, Ирландия, Исландия, Люксембург, Малта, Молдова, Словакия, Сърбия, Франция, Черна Гора,	40
	Общопасни престъпления, застрашаващи или увреждащи живота (палеж, изпускане на отрови, на опасни лъчения, предизвикване на епидемия, застрашаване на обществената безопасност)	Австрия, Белгия, Германия, Естония, Италия, Кипър, Люксембург, Малта, Швеция, Италия, Словакия, Швеция	30
	Застрашаване сигурността на въздушното или морското корабоплаване, с което е застрашен или увреден живот / Пиратство, довело до смърт	БиХ, Кипър, Молдова, Румъния, Словакия / Австрия, Германия, Кипър, Малта, Франция, Хърватия, Швеция	30
	Отвлечане / противозаконно лишаване от свобода, довело до смърт	Австрия, Албания, БиХ, Ирландия, Италия, Люксембург, Словакия	20
	Сексуални престъпления, от които е настъпила смърт	Австрия, Германия	5
	Трафик на хора, довел до смърт	Албания	3
Престъпления с жертва дете	Насилствени сексуални престъпления	Австрия, Великобритания, Ирландия, Кипър	9
	(Организиран) трафик / търговия на деца	БиХ, Молдова, Румъния, Словакия	9
	Изтезание, вкл. довело до смърт / телесна повреда	Великобритания, Люксембург, Франция	9
	Предоставяне на наркотици на малолетен	Естония	3
	Изоставяне	Исландия	3
	Отвлечане	Люксембург	3
Организирана престъпна дейност	основни състави	БиХ, Ирландия, Латвия, Молдова, Румъния,	
	с предмет наркотични вещества	Австрия, Естония	5
	причинила смърт	Беларус,	3
	застрашаваща сигурността на въздушен / воден трафик	Молдова	3
	за трафик на оръжия	БиХ, Франция,	5
	с цел особено тежки престъпления	Сърбия, Черна Гора	5
	с цел въоръжено изнудване	Франция	3
	с цел евгеника / клониране	Франция	3
Престъпления с опасен или забранен предмет	Оръжия за масово унищожение	Австрия, Беларус, Белгия, Великобритания, Люксембург, Молдова, Полша, Румъния, Словакия, Швеция	25
	Огнестрелни оръжия / взривове	Великобритания, Литва, Франция,	9
	Наркотични вещества	Австрия	

ВИДОВЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ		ДЪРЖАВИ	%
Умишлени насилствени престъпления против личността	Телесни повреди	Великобритания, Ирландия, Норвегия, Словакия	10
	Сексуални престъпления, вкл. трафик на хора и сводничество	Великобритания, Ирландия, Кипър, Латвия, Молдова, Норвегия, Турция, Франция, Швеция	23
	Отвлечане / противозаконно лишаване от свобода	Белгия, Великобритания, Исландия, Норвегия, Швеция	10
	Квалифицирана принуда / изнудване	Словакия, Франция	5
Престъпления против държавата	Тероризъм / международен тероризъм	Албания, Армения, Беларус, Белгия, БиХ, Великобритания, Естония, Исландия, Италия, Латвия, Литва, Люксембург, Малта, Молдова, Нидерландия, Румъния, Словакия, Словения, Сърбия, Турция, Финландия, Франция, Хърватия, Черна Гора	70
	Подпомагане на чуждестранно нахлуване или окупация с намерение за нарушаване на суверенитета / капитулация	Албания, Белгия, Италия, Кипър, Люксембург, Молдова, Румъния, Франция, Хърватия, Черна Гора, Швеция	30
	Посегателство срещу личността на орган на власт, вкл. монарха / престолонаследника	Албания, Армения, Белгия, БиХ, Италия, Кипър, Литва, Люксембург, Малта, Молдова, Нидерландия, Полша, Словакия, Словения, Сърбия, Турция, Финландия, Черна Гора, Швеция	55
	Държавна измяна	Албания, Беларус, Белгия, БиХ, Германия, Исландия, Италия, Кипър, Литва, Люксембург, Нидерландия, Полша, Румъния, Словакия, Сърбия, Турция, Франция, Хърватия, Черна Гора, Швеция	58
	Посегателство срещу личността на представител на чужда държава или международна организация с цел да се предизвика международно усложнение	Беларус, БиХ, Естония, Италия, Литва, Молдова, Сърбия, Хърватия, Швеция	23
	Предателство	Беларус, Белгия, Германия, Дания, Люксембург, Словакия, Турция, Швеция	20
	Шпионство / разкриване на държавна тайна	Белгия, БиХ, Дания, Италия, Латвия, Люксембург, Румъния, Турция, Швеция	20
	Пропагандна дейност в полза на вражеска сила	Белгия	3
	Подпомагане на чужда армия, подриване на боеспособността на националната армия	Белгия, БиХ, Италия, Люксембург, Молдова, Румъния, Хърватия, Швеция	20
	Вдигане на оръжие срещу държавата / участие в чуждо военно нападение над държавата / дезертърство	Италия, Кипър, Люксембург, Молдова, Румъния, Швеция	15
	Диверсия / вредителство	Италия, Румъния, Словакия, Швеция	9
	Узурпиране на власт във военно време	Италия, Кипър	5
	Доброволно предаване на врага на обекти с национално значение	Люксембург	3
	Мародерство	Молдова	3
	Изоставяне на военен кораб	Румъния	3

СЪСТАВИ НА УМИШЛЕНО УБИЙСТВО		ДЪРЖАВИ
Основен		Австрия, Великобритания, Ирландия, Исландия, Кипър, Малта, Норвегия, Швеция
Квалифициран	С ОГЛЕД ПОСТРАДАЛИЯ / ОБЕКТА (Убийство на:)	
	малолетно дете, вкл. новородено	Албания, Белгия, Латвия, Литва, Люксембург, Малта, Румъния, Сърбия, Турция, Франция, Хърватия, Чешка Република
	лице с увреждания, тежко болно лице, лице в безпомощно състояние	Албания, Беларус, Латвия, Литва, Малта, Португалия, Румъния, Турция, Франция, Хърватия,
	длъжностно лице при или по повод изпълнение на службата или функцията му или на близък на такова лице	Албания, Беларус, БиХ, Латвия, Малта, Португалия, Румъния, Русия, Словакия, Сърбия, Турция, Финландия, Франция, Хърватия, Словения (при съвкупност от убийства с тази квалификация), Чешка Република
	свидетел, пострадад или друг участник в наказателния процес	Албания, Латвия,
	бременна жена	Албания, Армения, Беларус, Латвия, Литва, Малта, Португалия, Румъния, Сърбия, Турция, Хърватия, Чешка Република
	две или повече лица	Албания, Армения, Беларус, Латвия, Литва, Малта, Нидерландия, Румъния, Словакия, Сърбия, Чешка Република
	заложник / отвлечено лице	Армения, Беларус, Малта, Полша
	лице, отказало да участва в извършването на престъпление, или негов близък / отказало да сключи брак или друг съюз	Беларус / Франция
	баща, майка или друг близък сродник	Белгия, Италия, Литва, Люксембург, Португалия, Румъния, Сърбия, Турция, Франция
Чл. 104	Армения	
	С ОГЛЕД СУБЕКТИВНА СТРАНА (Убийство с цел:)	
да се улесни / прикрие друго престъпление	Армения, Беларус, Белгия, Германия, Италия, Латвия, Литва, Люксембург, Малта, Полша, Португалия, Румъния, Сърбия, Турция, Франция, Хърватия, Словения (при съвкупност от убийства с тази квалификация), Чешка Република	
отнемане на телесни органи / тъкани	Армения, Беларус, Литва, Малта, Полша	
Отмъщение	Албания, Сърбия, Словения (при съвкупност от убийства с тази квалификация), Турция	
удоволствие / престъпна етика	Германия, Португалия, Словения (при съвкупност от убийства с тази квалификация), Турция	
полово удовлетворение	Армения, Германия, Португалия,	
користна цел	Армения, Беларус, Германия, Италия, Литва, Малта, Полша, Португалия, Словакия, Сърбия, Словения (при съвкупност от убийства с тази квалификация), Чешка Република, Испания (при съвкупност от убийства с тази квалификация)	
хулигански подбуди	Армения, Беларус, Полша	
от расова, национална или религиозна вражда или омраза	Армения, Беларус, Литва, Малта, Полша, Португалия, Франция, Словения (при съвкупност от убийства с тази квалификация), Чешка Република	
при предварителен умисъл	Белгия, Люксембург, Малта, Нидерландия, Португалия, Румъния, Словакия, Франция, Испания (при съвкупност от убийства с тази квалификация)	
друга специална („низка“) цел	Германия, Португалия, Словакия, Словения (при съвкупност от убийства с тази квалификация), Чешка Република	
	С ОГЛЕД СУБЕКТА (Убийство, извършено от:)	
две или повече лица	Армения, Беларус, Малта, Португалия,	
длъжностно лице при или по повод изпълнение на службата / функцията си	Португалия	
задържано или лишено от свобода лице	Латвия	
участници в престъпно сдружение	Армения, Италия, Латвия, Словакия, Франция, Словения (при съвкупност от убийства с тази квалификация)	
	С ОГЛЕД СРЕДСТВА, МЕТОДИ И ДРУГИ ОСОБЕНОСТИ НА ОБЕКТИВНАТА СТРАНА	
по начин или със средства, опасни за живота на мнозина	Албания, Армения, Беларус, Германия, Латвия, Литва, Малта, Полша, Сърбия, Турция, Хърватия	
по особено мъчителен за жертвата начин или с особена жестокост	Албания, Армения, Беларус, Германия, Италия, Латвия, Литва, Люксембург, Малта, Нидерландия, Полша, Португалия, Румъния, Сърбия, Турция, Франция, Хърватия, Словения (при съвкупност от убийства с тази квалификация), Чешка Република, Испания (при съвкупност от убийства с тази квалификация)	
чрез сексуално насилие	Беларус, Латвия	

С ОГЛЕД СРЕДСТВА, МЕТОДИ И ДРУГИ ОСОБЕНОСТИ НА ОБЕКТИВНАТА СТРАНА	
	чрез отравяне Люксембург
	последвано от обругаване на трупа Латвия,
	извършено по време на бедствие Словакия
	представляващо особено тежък случай Германия, Словакия,
	при повторност Албания, Армения, Великобритания, Беларус, Латвия, Малта, Нидерландия, Норвегия, Словакия, Франция, Чешка Република
Приви легиро ван	Закана за убийство Великобритания
	Приготовление към убийство Великобритания
	Подбудителство към убийство Великобритания
	Опит към убийство Кипър

3. Давност и реабилитация

3.1 Давност

Особеностите на давността в режима на най-тежкото наказание се отнасят до:

3.1.1. Принципната допустимост правата на държавата да наложи и да изпълни най-тежкото наказание да бъдат погасявани по давност. Във всички държави давност за погасяване на наказателно преследване не тече за определена категория деяния. Това са или всички престъпления, наказуеми с най-тежкото наказание (Австрия, Естония, Словения и Латвия), или част от тях, сред които международните престъпления (Германия, Литва), или само международните престъпления (всички останали юрисдикции).

ПРОДЪЛЖИ- ТЕЛНОСТ	ДАВНОСТ ЗА	
	Наказателно преследване на престъпление, наказуемо с най-тежкото наказание ¹⁴	Изпълнение на най-тежкото наказание
Държави		
Не тече	Австрия (чл. 57: при изтичане на 20 години от извършване на деянието съдът задължително налага л.св. 10-20 години) Естония, Словения, Латвия	Австрия, Албания, Естония, Словения, Черна Гора, Германия
40		Турция
35	Босна и Херцеговина	Босна и Херцеговина
30	Германия (не тече за тежко квалифицирани убийства), Турция, Полша, Словакия, Хърватия	Латвия (съдът може да не зачете давността), Испания, Полша, Финландия, Швеция, Норвегия
25	Молдова, Румъния, Швеция, Норвегия	Хърватия
20	Албания, Литва (за част от престъпленията), Финландия, Чешката Република	Исландия, Словакия, Испания, Молдова, Португалия, Румъния, Франция, Чешката Република
15	Русия (чл. 78: съдът може да не зачете давността и вместо смъртно наказание да наложи срочно л.св.), Армения, Исландия, Испания, Португалия	Русия (чл. 83: съдът може да не зачете давността и да замени наложеното смъртно наказание със срочно л.св.), Литва, Армения

3.1.2. В някои държави давността погасява само правото на държавата да наложи най-тежкото наказание, но не и всичките ѝ права да накаже извършителя. Така например в Австрия, когато съдът констатира, че 20-годишната давност за налагане на най-тежкото наказание е изтекла, той задължително налага наказание лишаване от свобода между 10 и 20 години. В Русия и Молдова действието на давността зависи от преценката на съда, който може изрично мотивирано да не зачете изтеклата давност. Този отказ като елемент от индивидуализацията на

¹⁴ Независимо от предвидените срокове за други престъпления, давност не тече за международни престъпления.

отговорността възстановява само правото на държавата да осъди извършителя за стореното, без да може да наложи най-тежкото наказание. Съдът задължително заменя най-тежкото наказание, което е доживотен затвор в Молдова и смъртно наказание в Русия, с лишаване от свобода. Това лишаване може да е с определен в закона срок (точно 30 години в Молдова) или да подлежи на индивидуализация в рамките на максимума, предвиден като алтернатива на смъртното наказание за конкретното престъпление (Русия). Правилото важи или само за давността, погасяваща наказателното преследване (Молдова), или и за двата давностни срока (чл. 78 и чл. 83 от НК на Русия).

3.1.3. Продължителността и начина на изчисляване на срока. Във всички държави, които допускат давност, тя е най-дългата, предвидена от закона. В Словакия съдът може да изключи от давностния срок времето, в което най-тежкото наказание е било неизпълняемо, тъй като деецът се е укривал или е изтърпявал наказание лишаване от свобода за друго престъпление (чл. 90 от НК на Словакия).

3.1.4. Правото на държавата да наложи най-тежкото наказание се погасява в относително повече юрисдикции в сравнение с правото ѝ да изпълни това наказание. Изпълнителска давност не тече в Австрия, Албания, Естония, Словения, Черна Гора, Германия, а в Латвия съдът може да откаже да я зачете и да постанови присъдата да бъде приведена в изпълнение. В повечето държави, в които текат и двата вида давност, изпълнителската е равна (Русия, Армения, Босна и Херцеговина, Хърватия, Полша, Словакия, Чешката Република) или по-дълга (Турция, Исландия, Испания, Финландия, Швеция) от давността за преследване.

3.2. Реабилитация

В изследваните юрисдикции държавата по принцип не се отказва от правото си да третира осъдения на най-тежкото наказание като осъждан. **Реабилитация по право не настъпва** за такива граждани. Изводът следва от обстоятелството, че реабилитационните срокове по принцип започват да текат от момента на погасяване на наказателноизпълнителното правоотношение поради изтърпяване на наложеното наказание, действието на давността или друг институт. Когато това наказание е доживотен затвор и правната система не приравнява момента на изтърпяване на наказанието с момента на евентуално приложено условно предсрочно освобождаване или с изтърпяване на по-лекото наказание, с което най-тежкото е било заменено, тези срокове никога не започват да текат.

В повечето юрисдикции **съдебната реабилитация също е изключена**, когато е наложено най-тежкото наказание. Така например, в Словакия, в която текат и двата вида давност, законът изрично постановява, че никаква реабилитация не настъпва за осъдени на лишаване от свобода за срок повече от 15 години и на по-тежките от него наказания.

Единствено в Чешката Република **реабилитацията по съдебен ред е възможна**, ако осъденият на доживотен затвор в бил условно предсрочно освободен (за което е необходимо да е дал доказателства за настъпило поправяне) или ако в десетгодишен срок от освобождаването си поради помилване е водил съзнателен и примерен начин на живот (не просто недопускане на рецидив, а демонстриране на устойчива положителна тенденция на социално успешен живот, вкл. полагане на труд).

III. ОБЛЕКЧАВАНЕ НА ОТГОВОРНОСТТА, РЕАЛИЗИРАНА С НАЙ-ТЕЖКОТО НАКАЗАНИЕ

Сравнителноправно се прилагат различни институти за последващо облекчаване на репресията, наложена с най-тежкото наказание. Всички са уредени като правна възможност, която възниква за осъдения при определени предпоставки, но **не са негови права**. Приложението им е правомощие на държавата, което зависи изцяло от преценката на компетентен орган (обикновено съда), след като са възникнали определени формални условия. Приложението на институтите ограничава наказателноизпълнителните права на държавата и представлява форма на нова индивидуализация на отговорността след влизане на присъдата в сила поради нововъзникнали обстоятелства, водещи до отпадане на необходимостта от продължаване на ефективното изпълнение на най-тежкото наказание.

Обединяващият признак е предназначението на тези институти да създадат **стимули за дееца да се поправи**, като поддържат у него представа за възможно освобождаване. Поощрителният характер се изразява именно във възможността за възвръщане на свободата, а не просто на облекчаване на режима на изтърпяване или на вида на наказанието. Тази възможност не е обещана на осъдения – тя зависи решаващо от неговите лични усилия и мотивация за промяна, която трябва да бъде реално постигната, за да послужи за основание съответният институт да бъде приложен. Това показва, че и най-тежкото наказание преследва не само превантивните, но и поправителната цел. Постижения в корекционния процес са възможни само ако такъв протича, а той не може да тече без съдействието на осъдения. Най-тежкото наказание налага на осъдения изолация, но не и отхвърленост от обществото.

Поради това основният въпрос, на които тези институти отговарят, е този за **пропорционалността и хуманността** на най-тежкото наказание. Той не зависи толкова от характера на засегнатите с наказанието права, техния обем и степен на засягане, а от възможността в бъдеще това засягане да отпадне. Оттук следва, че този въпрос е свързан на първо място с това дали най-тежкото наказание заличава завинаги възстановяемостта на правата, т.е. дали накърнява правоспособността на осъдения (изпълнението на смъртното наказание например заличава правосубектността му), и на второ място дали е житейски оправдано очакването те да бъдат възстановени през оставащата продължителност на живота на осъдения. С други думи, най-тежкото наказание трябва да съдържа **елемент на неокончателност**, за да не бъде екстремна репресията, налагана с него.

Въпросът за неокончателността е централен при обсъждането от национални и наднационални съдебни юрисдикции на съответствието на най-тежкото наказание със забраната за налагане на нечовешко или жестоко наказание по чл. 3 от ЕКПЧ и други аналогични международни и вътрешни правни стандарти. Така например, според германския Федерален Конституционен съд „осъденият не може да бъде свеждан до обект на наказателна превенция”¹⁵. Уважението към човешкото

¹⁵ Решение на Федералния Конституционен съд на Федерална Република Германия от 21.06.1977 г. (по случай на убийство).

достойнство и върховенството на закона означават, че човечното изпълнение на доживотния затвор е възможно само когато осъденият разполага с „конкретна и реалистична възможност“¹⁶ да си възвърне свободата в някакъв момент. Когато обаче ресоциализацията му не е възможна, доживотният затвор може да бъде разумно и пропорционално наказание. Аналогично, съдебната практика във Великобритания потвърждава хуманността на доживотния затвор дори в най-строгите му версии, тъй като за облекчаването му е приложимо помилването¹⁷.

Пред ЕСПЧ въпросът за съответствието на най-тежкото наказание с чл. 3 от ЕКПЧ е поставян единствено във връзка с доживотния затвор, тъй като за смъртното наказание той е решен с Протокол №6 към ЕКПЧ за отмяна на смъртното наказание. В своята практика Съдът приема, че наказанието съответства на стандартите на Конвенцията, ако съответната национална правна система по принцип допуска и на практика прилага поне един институт, позволяващ преждевременно погасяване на правата на държавата да изпълнява спрямо осъдения най-тежкото наказание по начин, които не изключва възможността осъденият някога да бъде освободен¹⁸.

На 9 юли 2013 г. Съдът постанови осъдително решение срещу Великобритания в полза на жалбоподателите Джереми Бамбер, Питър Мур и Дъглас Винтер, осъдени на доживотен затвор без право на условно предсрочно освобождаване за извършени от тях съответно убийство с користна цел на петимата членове на осиновилото го богато семейство през 1988 г. на 25-годишна възраст, за четири убийства на хомосексуални мъже за период от четири месеца и за убийството по особено жесток и мъчителен начин на съпругата му през 1996 г. - три години след изтърпяване на наказание от 9 години лишаване от свобода за убийството на свой 22-годишен колега. В това прецедентно решение Голямата камера приема, че наложеното наказание представлява нечовешко и унижително отнасяне в нарушение на чл. 3 от ЕКПЧ, тъй като осъдените нямат надежда за освобождаване, освен при помилване, което би им било дадено при много ограничителни условия и едва в последните етапи на тежко смъртоносно заболяване (вж. по-долу). Така наказанието заличава възможността на осъдените някога да се завърнат в обществото, за да живеят като свободни хора. При все това, Съдът изрично отбелязва, че решението му няма за цел да създаде пред жалбоподателите перспектива за незабавно освобождаване.

1. Условно предсрочно освобождаване

При условното предсрочно освобождаване се изменя наказателноизпълнителното правоотношение, създадено между осъдения и държавата при влизане в сила на присъдата, с която е наложено най-тежко наказание доживотен затвор или дългосрочно лишаване от свобода. Съдържанието на задължението на осъдения да търпи репресия се променя - той престава да

¹⁶ Пак там.

¹⁷ Решение на Апелативния съд по делото Кралицата срещу Бийбър (*R v. Bieber* [2009] 1 WLR 223), Решение на Върховния съд по делото Кралицата (Уелингтън) срещу Държавния секретар по вътрешните работи (*R (Wellington) v. Secretary of State for the Home Department* [2008] UKHL 72).

¹⁸ Вж. например, Дело Харкинс и Едуардс с/у Обединеното кралство, Жалба № 9146/07, Решение от 17.01.2012 г.; Дело Винтер и други с/у Обединеното кралство, Жалба № 66069/09, Решение от 17.01.2012 г.; Дело Бабар Ахмад и други с/у Обединеното кралство, Жалба № 24027/07, Решение от 10.4.2012 г.; Дело Йоргов с/у България (№ 2), Жалба № 36295/02, Решение от 02.09.2010 г.; Дело Йордан Петров с/у България, Жалба № 22926/04, Решение от 24.01.2012 г.; Дело Кафкарис с/у Кипър, Жалба № 21906/04, Решение от 12.2.2008 г. и други.

понася някои ограничения, а други стават по-леки, като се запазва възобновяемостта на ефективното изпълнение на най-тежкото наказание.

В държавите, които прилагат този институт, режимът му е различен и се подчинява на един от следните подходи.

1.1. Решаване на приложимостта на условното предсрочно освобождаване от съда

При този подход принципната приложимост на условното предсрочно освобождаване спрямо конкретния подсъдим се решава от съда при постановяване на присъдата. Подходът се предпочита в държавите от англо-саксонското право (Великобритания, Ирландия), откъдето е заимстван в закона на Финландия и Франция. При него **съдът има правомощие да изключи за в бъдеще възможността осъденият да бъде предсрочно условно освободен.**

Суспендирането се извършва по два алтернативни начина според това дали съдът има задължение да определи с присъдата минимален срок, през който осъденият трябва да изтърпи фактически наказанието, преди за него да възникне възможност да бъде предсрочно условно освободен. Когато съдът няма такова задължение, суспендирането се изразява в постановяване на генерална неприложимост на условното предсрочно освобождаване (Финландия). Когато съдът има такова задължение, суспендирането се изразява в определяне на безкрайна продължителност на минималния срок (Великобритания, Ирландия, Франция).

1.1.1. Според действието на съдебното суспендиране на условното предсрочно освобождаване подходите също са два.

Суспендирането е **окончателно** във Великобритания, Ирландия и Финландия. Влизането на присъдата в сила заличава завинаги възможността осъденият да бъде условно предсрочно освободен. Единствената възможност за облекчаване на репресията за такъв осъден е помилването. В своята прецедентна практика английските съдилища приемат, че доживотният затвор с неопределен по продължителност минимален срок на изтърпяване не нарушава чл. 3 от ЕКПЧ, тъй като за редуцирането на репресията съществува правната възможност на помилването¹⁹.

Изключването на условното предсрочно освобождаване **не е окончателно** във Франция. Суспендирането е под отрицателно условие, че осъденият даде сериозни доказателства за своето поправяне, които правят случая изключителен. Ако такава хипотеза бъде установена, съдът може да отмени суспендирането, като определи минимален отлагателен срок или направо предсрочно освободи осъдения с изпитателен срок до края на живота му. Юридическият ефект от суспендирането е силно ограничаване на приложното поле на условното предсрочно освобождаване до степен, която го превръща от редовен в изключителен институт за облекчаване на репресията при доживотния затвор. Неговото действие зависи изцяло от усилията на осъдения да се разграничи от извършеното.

1.1.2. Правомощието да суспендира условното предсрочно освобождаване съдът упражнява в рамките на индивидуализацията на отговорността. Когато суспендирането има окончателно действие, **наказателният закон урежда изрично и ограничително предпоставките** за постановяването му.

¹⁹ Решение на Апелативния съд по делото Кралицата срещу Бийбър (*R v. Bieber* [2009] 1 WLR 223), Решение на Върховния съд по делото Кралицата (Уелингтън) срещу Държавния секретар по вътрешните работи (*R (Wellington) v. Secretary of State for the Home Department* [2008] UKHL 72).

Във **Великобритания** предпоставките за суспендиране на института са деецът да е навършил 21 години към момента на извършване на деянието и съдът направи извод за изключителна тежест на извършеното ('whole life order' по чл. 269-270 от Закона за наказателната отговорност от 2003 г.). Компетентен след 2003 г. е Върховният съд. В съдебната практика най-често такава присъда се постановява за престъпление, за което доживотният затвор е единствено приложимото наказание. При определяне на минималния срок на задължително фактическо изтърпяване на наказанието (дори когато е определен като безкраен) съдът не може да се ръководи от обществения интерес от освобождаване или изолиране на осъдения. Това обстоятелство подлежи на преценка единствено от органа, компетентен да освободи осъдения след изтърпяване на минималния срок²⁰.

Във **Финландия** съдът може да наложи пълно изтърпяване на наказанието доживотен затвор без възможност за условно предсрочно освобождаване при изчерпателно уредени хипотези на **тежък опасен рецидив**. Те изискват да са едновременно налице няколко групи условия. Първо, деецът да е осъден като извършител или съучастник в извършването на квалифициран състав на убийство, изнасилване, сексуално престъпление срещу дете, грабеж, тежка телесна повреда, трафик на хора, вземане на заложник, злепоставяне, престъпление с предмет или средство ядрено оръжие, отвлечане, тероризъм, или международно престъпление, както и за опит към някое от изброените. На второ място деянието да е извършено в десетгодишен срок от извършване на друго предходно престъпление от някой от изброените видове и в тригодишен срок от освобождаването на осъдения, след като е изтърпял изцяло ефективно наказание лишаване от свобода или след като е бил условно предсрочно освободен от лишаване от свобода или доживотен затвор. И накрая, съдът да направи извод, че деецът е особено опасен за живота, здравето или свободата на другото.

Поради неокончателния характер на суспендирането на условното предсрочно освобождаване правомощията на **френския** съд да го постанови не са ограничени от специфични формални изисквания.

1.2. Решаване на приложимостта на условното предсрочно освобождаване от закона

При този подход, характерен за държавите от континенталното право, съдът няма правомощия да суспендира приложението на условното предсрочно освобождаване, а само да преценява дали осъденият е изпълнил предпоставките за приложението му в периода след постановяване на присъдата. Тези правомощия съдът упражнява в рамките на наказателноизпълнителното правоотношение, като законът императивно определя приложното поле на института.

Условното предсрочно освобождаване за осъдени на най-тежкото наказание лица не се прилага в Исландия (чл. 40 от НК), Литва (чл. 77 от НК), Нидерландия и Турция²¹. В Италия то не се прилага, ако лицето е осъдено за организирана престъпна дейност или тероризъм.

1.3. Предпоставки за приложение на условното предсрочно освобождаване

²⁰ Решение на Апелативния съд по делото Кралицата срещу Нейл Джоунс и др. (*R v. Neil Jones and Others* [2006] 2 Cr. App. R. (S.) 19).

²¹ В тези държави максимумът на срочното лишаване е установен на 20 години (чл. 49 от НК на Турция, чл. 10 от НК на Нидерландия,) или 25 години (чл. 50 от НК на Литва).

1.3.1. Формалната предпоставка във всички държави е изтичането на определен минимален срок, в който осъденият трябва да е търпял фактически наложеното наказание.

В повечето държави **минималната продължителност на този срок съвпада с максимума на лишаването от свобода** като самостоятелен вид по-леко наказание (чл. 32 от НК на Албания, чл. 59 от НК на Армения, чл. 38, ал. 2 от НК на Германия, чл. 34 от НК на Исландия, чл. 46 от НК на Словакия, чл. 3 от НК на Финландия, чл. 131-1 от НК на Франция, чл. 53 от НК на Хърватия). Сроковете варират от 12 (Финландия) до 30 (Франция). При тяхното съпоставяне с минималния срок за условно предсрочно освобождаване се взема максимума на срочното лишаване от свобода, като се изключват сроковете, които могат в някои отделни държави да бъдат получени при увеличаване на лишаването от свобода в особени хипотези²².

В по-малък брой държави **минималният срок за условно предсрочно освобождаване от доживотен затвор е по-дълъг от максималната**

продължителност на лишаването от свобода, която е установена на 20 години (чл. 45 от НК на Естония, чл. 38 от НК на Латвия, чл. 70 от НК на Молдова) или на 15 години (чл. 37 от НК на Полша). Тази строгост на закона е

типична за някои посткомунистически държави и може да бъде свързана както с остатъчна репресивност на тоталитарното законодателство към най-тежката престъпност след отмяната на смъртното наказание, така и с характерния за част от тези държави обществен шок от впечатлението за поява на нова по вид и по-опасна престъпност в периода на прехода. Строгостта обаче е характерна и за държави, изоставили доживотния затвор (чл. 36 от НК на Испания, чл. 41 от НК на Португалия, чл. 45 от НК на Сърбия, чл. 42 от НК на БиХ). В тях максималната продължителност на срочното обикновено лишаване от свобода като следващо по-леко наказание е установена на 20 години, а минималният срок на фактическо изтърпяване на дългосрочното лишаване от свобода като формална предпоставка за предсрочно условно освобождаване е 27 години (в Португалия 21 години), макар в различните юрисдикции начинът на изчисляване да е различен според максималната продължителност на самото дългосрочно лишаване от свобода.

В други бивши комунистически държави **минималният срок за условно предсрочно освобождаване е по-кратък от максималната продължителност на следващото по тежест наказание**. Намалената строгост в сравнение с предходната група държави е само придвидна, тъй като максимумът на по-лекото наказание е по-голям или равен на този в държавите от предходната група - установен е на 30 години (чл. 58 от НК на Румъния, чл. 46 от НК на Словения), на 25 години (чл. 27 от НК на Чешката Република) и на 20 години (чл. 35 от НК на Черна Гора). В Румъния

²² В Литва осъден, изтърпял 10 години от наказанието доживотен затвор, може да бъде преместен в корекционна институция при по-лек режим. Максималният обичаен срок на наказанието лишаване от свобода е 10 години. В Литва осъден на доживотен затвор не може да бъде условно предсрочно освободен.

максимумът на срочното лишаване от свобода съвпада с абсолютно определената продължителност на репресията (минимален срок на фактическо изтърпяване 20 години с 10 годишен изпитателен срок), ако осъден на доживотен затвор бъде условно предсрочно освободен при най-благоприятното стечение на обстоятелствата.

Въпросът в Норвегия е решен, като минималната продължителност на фактическото изтърпяване на наказанието е **с една година по-кратка от максималната продължителност на наложеното най-тежко наказание**. В тази държава най-тежкото наказание е количествено измеримо, а специалните му максимуми зависят от вида престъпление, множество престъпления и други установени в закона специални отегчаващи отговорността обстоятелства. Ако наказанието е индивидуализирано при съобразяване на обичайния максимум от 15 години, условното предсрочно освобождаване става възможно на 14-тата година, дори когато на основание чл. 60а, чл. 61 и чл. 62²³ от НК срокът е удължен до 20 години. Когато е наложена абсолютната максимална продължителност, която законът допуска (21 години), правната възможност за предсрочно условно освобождаване настъпва на 20-тата година (чл. 17 от НК на Норвегия).

Абсолютен максимум на л.св. като по-леко наказание		%
30 години	Румъния, Словения, Русия (нормално 20 години, но съгласно чл. 54 от НК при множество престъпления или други особени хипотези срокът може да бъде удължен до 30), Франция	16
25 години	Албания, Словакия, Чешка Република, Беларус (нормално 12 години, но съгласно чл. 57 от НК може да се удължава до 25), Литва (нормално 10 години, но съгласно чл. 50 от НК може да бъде удължен до 25)	18
20 години	Естония, Латвия, Испания, Португалия, Сърбия, БиХ, Черна Гора, Кипър, Армения, Молдова, Норвегия (нормално 15 години, но може да бъде удължен до 20 години), Нидерландия (нормално 15 години, но по чл. 10 от НК може да бъде удължен до 20), Турция	35
16 години	Белгия, Исландия	8
15 години	Полша, Германия, Финландия (нормално 12 години, но по чл. 2с от НК може да бъде удължен до 15)	11
14 години	Ирландия	4

1.3.2. Законодателните подходи при очертаване на материалните предпоставки за условно предсрочно освобождаване на осъден на най-тежкото наказание са два.

Според първия подход **предпоставките са изрично указани в закона**. Като цяло, те се отнасят до:

- Съдебна прогноза за минимизиран риск от рецидив (Австрия, Словения, Полша, Сърбия, БиХ, Португалия). Тази предпоставка в някои закони е формулирана като настъпило или напреднало поправяне на осъдения, сериозно положително развитие (вкл. полагане на труд и добро поведение), постигната поправителна цел на наказанието и др. (Албания, Румъния, Армения, Франция, Словакия, Молдова, Норвегия, Черна Гора, Италия). Установяването ѝ трябва да води до съдебен извод за отпаднала необходимост изтърпяването на най-тежкото наказание да продължава, тъй като осъденият вече не представлява заплахата за обществото. Някои юрисдикции изискват преценката да се направи на основата на съдебното минало на осъдения, на условията за ресоциализацията му след напускане на затвора, личността му, наличие на други неприключили наказателни производства срещу него (Румъния,

²³ Тези разпоредби позволяват увеличаване на наложеното наказание за организирана престъпна дейност и за рецидив на лице, пълнолетно при извършване и на предходното престъпление, както и на общото наказание при съвкупност от престъпления, наказуеми с лишаване от свобода или задържане.

Естония, Словения, БиХ). В други юрисдикции се преценява само специфичен риск от рецидив с тежко насилствено престъпление (Норвегия).

Тази предпоставка е основна и в някои юрисдикции единствено материално основание за условно предсрочно освобождаване;

- липсва „особена тежест на вината“, която да налага продължаване на изтърпяването. Когато доживотният затвор е постановен като най-тежко общо наказание при съвкупност, предпоставката се преценява за всяко отделно престъпление (Германия);

- освобождаването не противоречи на обществения интерес (Германия, Португалия);

- осъденият е съгласен да бъде условно предсрочно освободен (Германия, Армения, Португалия);

- наличие на изключителни обстоятелства (Албания);

- осъденият не укрива вещи, подлежащи на конфискация. Предпоставката е относителна и осъденият може да бъде условно предсрочно освободен въпреки нейното установяване, ако съдът прецени това (Германия);

Според втория подход законът не уточнява съдържанието на материалните предпоставки, като оставя изцяло на съда да прецени дали осъденият следва да продължава да изтърпява ефективно наказание. Съдебната преценка се ръководи от общите правила и принципи на наказателната система, сред които основният критерий е **постигнати ли са целите на наказанието** (Белгия, Финландия, Ирландия, Великобритания, Люксембург, Исландия, Италия, Кипър, Латвия, Хърватия, Чешка Република).

1.4. Режим на изпитателния срок

Когато най-тежкото наказание е доживотен затвор, **по правило** изпитателният срок трае до края на живота на осъдения, а когато то е дългосрочно лишаване от свобода – той да е равен на остатъка от наказанието. В редица държави се наблюдават **отклонения** от това правило, които обуславят продължителност на изпитателния срок средно около 5, но не повече от 10 години. Тя е или императивно установена от закона като абсолютна величина (Финландия, Австрия, Румъния, Полша, Норвегия), или се определя от съда (Франция, Чешката Република, Естония, Португалия). Единствено в Германия съдът не е ограничен от изискване за максимална продължителност на срока. В Румъния срокът се съкращава след като осъденият навърши 60 години.

В повечето държави **липсват специални правила за условията на изпитателния срок и последиците при различни форми на неговото нарушаване**. По общо правило върху осъдения тежат задължения да не извършва нови престъпления и да изпълнява условия, евентуално наложени му от съда, каквито са различни видове пронационни и надзорни мерки и ограничения (Ирландия, Великобритания, Армения, Германия, Словения, Норвегия, БиХ).

По принцип **рецидивът и нарушаването на тези условия** на изпитателния срок възобновява ефективното изтърпяване на наказанието, но в някои държави законът изисква престъплението да е от определен вид (Естония: международно престъпление) или с определена опасност (Албания: умишлено престъпление; БиХ: престъпление, наказуемо с определено по вид и размер наказание), а нарушението на мерките да е тежко (Норвегия).

В повечето държави няма изрично ограничаване на приложимостта на условното предсрочно освобождаване според това дали в миналото осъденият се е ползвал от привилегията на института. При възобновяване на ефективното

изтърпяване на наказанието поради нарушение на изпитателния срок се прилагат общите правила относно възможността условното предсрочно освобождаване да бъде приложено отново. По общо правило отказът от прилагане на института не ограничава възможността на осъдения да поднови искането си.

Отклонения от тези правила се наблюдават изолирано в отделни държави. В Словакия например институтът може да бъде приложен само веднъж. В Полша може да бъде прилаган многократно, като минималният срок на фактическо изтърпяване на наказанието след възобновяване на ефективното изпълнение се съкращава на 5 години. В Молдова нова молба за условно предсрочно освобождаване е допустима едва след като са отпаднали основанията за предходния отказ.

Наказание	Предпоставки за УПО		Изпитателен срок (ИС)		Държави
	Изтърпян срок	Материални предпоставки	срок	нарушения	
ДОЖИВОТЕН ЗАТВОР	10 (16, ако е рецидив)		До края на живота		Белгия
	12		3 години		Финландия
		Съдът може да удължи минималния срок до 30 години или завинаги, като за държавна измяна и някои квалифицирани убийства законоустановеният минимум е 40 години	До края на живота	Рецидив или нарушения на условията на изпитателния срок, установени от съда	Ирландия
		Съдът може да определи следните минимални срокове на задължително фактическо изтърпяване: - 30 години, когато извършеното е убийство на полицаи или затворнически служител при изпълнение на службата му, убийство чрез взрив или огнестрелно оръжие, користо убийство, убийство с цел да се пречат правосъдието, убийство по особено мъчителен начин или със сексуален мотив, убийство на повече от едно лице, убийство поради раса, религия или сексуална ориентация, или деянието не е изключително тежко, дори да удовлетвори квалификацията на престъпление, за което е единствено приложим доживотният затвор; - 25 години, когато извършеното е относително тежко престъпление (приготовление към въоръжено убийство); - 15 години във всички останали случаи, ако деецът е бил пълнолетен; - 12 години, ако деецът е извършил деянието като непълнолетен.			Великобритания
	15	Прогноза за нерецидивирание (чл. 46, 48 от НК)	10 години		Австрия
					Люксембург
		- липсва „особена тежест на вината“, която да налага продължаване на изтърпяването. Когато ДЗ е постановен като най-тежко общо наказание при съвкупност, предпоставката се преценява за всяко отделно престъпление; - освобождаването не противоречи на обществен интерес; - осъденият е съгласен; - осъденият не укрива вещи, подлежащи на конфискация (относителна предпоставка)	Определя се от съда, вкл. условията в него	Рецидив или нарушения на условията на изпитателния срок, установени от съда	Германия
	16		До края на живота		Исландия
	18 (22 г., ако е рецидив, и 30 г. за някои престъпления)	Съдът може да постанови осъденият да изтърпи минимален срок: - от 30 години, ако извършеното е изнасилване на дете, от което е настъпила смъртта му, убийство на дете по мъчителен начин, терористично убийство; - с неопределена продължителност . При сериозни доказателства за поправка съдът може да намали срока или да освободи условно предсрочно осъдения дори при постановена неопределена продължителност на минималния срок	5-10 години		Франция
	20		До края на живота		Кипър
		1-7 години		Чешка	

			- съгласие на осъдения; - съдът констатира отпаднала необходимост от продължаване на изтърпяването поради поправяне Ако по време на изтърпяване на наказанието осъденият извърши ново престъпление, за което бъде осъден на лишаване от свобода, продължителността на това наказание не се зачита при преценка на 20-те години (чл. 12 от НК)	До края на живота	Рецидив или нарушаване на условията на изпитателния срок, наложени с присъдата	Република ²⁴ Армения
	20 (15 г. след навършване на 60 г.)		Осъденият работи, има добро поведение и показва сериозно положително развитие, като се отчита и съдебното му минало	10 години		Румъния
	21 (26 г. при липса на добро поведение)		Осъденият не изтърпява наказание за организирана престъпна дейност или тероризъм. Съдът преценява всички обстоятелства по случая.	До края на живота		Италия
	25		- Изключителни обстоятелства - Отлично поведение в МЛС - Постигната поправителната цел на наказанието (чл. 64-65 от НК) По принцип осъдените на доживотен затвор нямат право на предсрочно освобождаване.		Рецидив с умишлено престъпление	Албания
			Доказателства за поправяне. Прилага се само веднъж			Латвия
			Прогноза за нередицивиране: прецека на ново наказателно преследване, отношение към извършеното и жертвата, риск от рецидив, поведение в затвора, условия за ресоциализация		Пробационен надзор	Словения
	25 (5 при отмяна на УПО)		Видно от поведението на осъдения, личните му характеристики, начина му на живот преди извършването на престъплението и след него, поведението му в МЛС и др. той уважава правния ред и няма да извърши ново престъпление	10 години		Полша
	30		Преценява се съдебното минало и личността на осъдения, поведението му в затвора, условията му за живот и възможните последици за него от освобождаването му	5-10 години	Рецидив с международно престъпление	Естония
			Постигната поправителна цел на наказанието: добро поведение, обезщетяване на вредите от престъплението. При отказ повторна молба е възможна след отстраняване на причините за отказа	До края на живота		Молдова
ДЪЛГОСРОЧНО ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА	14 / 20	2/3 (от 21 г.) (от 30 г.)	Осъденият вече не е заплаха за обществото и е отпаднал рискът от рецидив с тежко насилствено престъпление	5 години с пробационен надзор	Рецидив или тежко нарушение на определените от съда условия на ИС: място на пребиваване, месторабота, образование, забрана за употреба на упойващи вещества, лечение в институция (ако осъденият е душевноболен).	Норвегия
	15	1/2	осъденият се е поправил и е дал основание за прогноза за нередицивиране	Равен на		Черна Гора

²⁴ Чешкият съд може да изключи от срока на изтърпяно наказание периода на изтърпяване при строг режим, който е типичен за това наказание (задължително засилена охрана).

	(от 30 г.)		остатъка		
20	1/2 (от 40 г.)				Хърватия
21	5/6 (от 25 г.)	- осъденият е съгласен; - обосновано съдебно предположение, че би живял отговорно и законосъобразно; - освобождаването е съвместимо с общественения ред и социалния мир	Равен на остатъка, но не повече от 5 години		Португалия
27	3/5 (от 45 г.)	Прогноза за нерецидивиране. Съдът преценява поведението в затвора и всички обстоятелства, относими към извод за постигане на целите на наказанието (чл. 44 от НК)	Равен на остатъка	Рецидив с престъпление, наказуемо с поне 1 г. л.св. Остатъкът се активира по преценка на съда, ако наказанието е до 1 г. л.св., като ИС спира да тече по време на изтърпяване на новото наказание, ако остатъкът не се активира (чл. 45)	БиХ
	2/3 (от 40 г.)	осъденият се е поправил и е дал основание за прогноза за нерецидивиране			Испания Сърбия

2. Замяна с по-леко наказание

Самостоятелен институт за облекчаване на най-тежкото наказание е последващата му **замяна с по-леко по вид наказание**. Тя представлява окончателен безусловен отказ на държавата от правото ѝ да изпълни наложеното с осъдителната присъда най-тежко наказание, при което наказателноизпълнителното правоотношение се прекратява и на негово място се създава ново правоотношение, по силата на което осъденият има задължение да търпи друго, по-леко наказание.

2.1. Видове замяна

Според вида и размера на новото по-леко наказание замяната се прилага в **две разновидности**:

- Замяна със **следващото по тежест самостоятелно наказание** в рамките на системата от наказания. Ако то е количествено измеримо, съдът може да го индивидуализира отново, или да го наложи в определен размер. Така например, след изтърпяване на 10 години осъден на доживотен затвор в Швеция може да поиска от съда да замени наказанието му със срочно лишаване от свобода за срок не по-кратък от 18 години, но това е максималната продължителност на наказанието лишаване от свобода (режимът е в сила след 2006 г.)

- Замяна с **абсолютно определено специфично наказание**, което не може да се наложи директно и самостоятелно за извършено престъпление, а само при замяна на доживотен затвор. То не е количествено измеримо и не позволява на съда да го индивидуализира по вид или размер. Налагането му е автоматично, след като съдът достигне до извод, че са налице предпоставките изтърпяването на наказанието доживотен затвор да бъде прекратено спрямо осъдения (Турция, Румъния).

2.2. Правни последици на замяната

За разлика от условното предсрочно освобождаване замяната представлява по-слабо облекчаване на репресията, при което се запазва ефективната наказателна изолация. Действието на института е подчинено на приоритета на превантивните цели на наказанието (по-конкретно на индивидуалната превенция), но то **увеличава възможностите за допълнително последващо облекчаване поради поправка**. При замяната стават приложими други поощрителни институти, свързани със задълбочаване на корекционния процес, или се разширява приложното им поле. Тя служи за поощряване на осъдени, които са изпълнили само частично предпоставките за предсрочно освобождаване, което поради формални причини не може да бъде приложено спрямо тях, или за осъдени, спрямо които репресията става прекомерна поради обективни обстоятелства, несвързани с корекционния процес (достигане до определна възраст).

Така например, при замяна с ново абсолютно определено наказание, осъденият може да бъде условно предсрочно освободен, ако е изтърпял фактически поне 30 години от наказанието, съответно 36 години, ако е осъден за престъпление, извършено в условия на опасен рецидив (чл. 107 от Закона за изпълнение на наказанията на Турция). В Румъния навършването на 60-годишна възраст от осъден на доживотен затвор е абсолютна предпоставка за автоматична съдебна замяна на наказанието с лишаване от свобода за срок от 30 години (чл. 64 от НК на Румъния).

В повечето юрисдикции замяната е предвидена като правна възможност заедно с условното предсрочно освобождаване, но другаде е **единственият институт за редовно облекчаване на най-тежкото наказание**. В тези случаи прогнозата за освобождаване на осъдения може на практика да се окаже нереалистична и това да се отрази на преценката на целия вид наказание от

гледисще на съответствието му с чл. 3 от ЕКПЧ и редица национални правни стандарти на изпълняващата наказанието държава. Така например, наказанието тежък доживотен затвор в Турция е преценявано от Федералния Конституционен съд на Германия през 2009 г., когато германски съд отказва да екстрадира в Турция извършител на престъпление, застрашен от осъждане на това наказание. Отказът е мотивиран с „твърде нереалистичната на практика прогноза осъден на такова наказание да бъде освободен някога поради престарялост, хронично заболяване или увреждане чрез помилване от президента”. Според това решение наказанието е жестоко и нечовешко и нарушава правото на човешко достойнство²⁵.

3. Помилване

Помилването е единственият универсално приложим институт за облекчаване на репресия, наложена с най-тежкото наказание. Във всички изследвани държави то е субсидиарен способ, предоставен в правомощията на несъдебен орган, който се прилага рядко. Въпреки това той има голямо значение именно в материята на най-тежкото наказание, тъй като в някои държави само той поддържа очакването за промяна на наказанието.

Приложението на правото на помилване към осъдени на най-тежкото наказание зависи от:

1. количествената измеримост на най-тежкото наказание.

Когато то не е количествено измеримо (доживотен затвор, смъртно наказание), помилването може да се изрази в пълно опрощаване или в замяна с по-леко по вид наказание. В тези случаи наказателноизпълнителното правоотношение, създадено с осъдителната присъда, се прекратява, като правото на държавата да изпълни съдебно определеното конкретно наказание се погасява по правило окончателно и безусловно²⁶. При пълното помилване наказанието се опрощава изцяло за в бъдеще. При замяната актът на помилване създава ново наказателноизпълнително правоотношение, по силата на което осъденият има задължението да изтърпи ново, по-леко по вид наказание.

Когато наказанието е количествено измеримо (дългосрочно лишаване от свобода), помилването може да бъде частично. Правният му ефект се свежда до изменение на наказателноизпълнителното правоотношение, създадено с присъдата, относно срока на изтърпяване.

Това са особености, произхождащи от правната природа на самите наказания, а не от изрична норма на наказателния закон. Този режим е характерен за повечето изследвани държави.

2. установени със закон ограничения, препятстващи преди всичко пълното опрощаване на изтърпяването на наказанието, а понякога и сроковете, в които количествено измеримото най-тежко наказание може да бъде редуцирано. Този подход включва изрично установени със закон ограничения, които не са свързани с естеството на наказанието.

Така например в някои държави най-тежкото наказание може да се помилва **само чрез замяна с по-леко** (Армения). Това по-леко наказание може да бъде само следващото най-тежко в системата на наказанията или едно двете следващи най-тежки наказания. При такива ограничени замени новото наказание може да не подлежи на индивидуализация, тъй като е количествено неизмеримо по естеството

²⁵ Решение на ФКС на Германия от 16.01.2010 г. по дело № 2299/09.

²⁶ В някои държави е допустимо условно помилване (Дания).

си или по волята на законодателя (доживотен затвор според чл. 84 от Конституцията на Беларус; доживотен затвор или лишаване от свобода за срок от 25 години според чл. 59 от НК на Русия). Тези строги режими са възприети в държави, в които най-тежкото наказание е смъртното.

Когато най-тежкото наказание е **доживотен затвор** и помилването е ограничено до замяната му със следващото по-леко (което по необходимост е срочно лишаване от свобода), правото на държавния глава да индивидуализира новото наказание може отново да е **ограничено от специални минимума**. Така например НК на Словения предвижда замяна с лишаване от свобода от 25 до 30 години. В същото време съгласно чл. 46, ал. 3 от НК наказанието лишаване от свобода със специален максимум 30 години по общо правило има за специален минимум 15 години.

Друго ограничение, което в различна степен сближава помилването с условното предсрочно освобождаване, е **минималната продължителност на фактически изтърпяната наказателна изолация**, след която за осъдения настъпва правната възможност да иска помилване. Съгласно Закона за помилването на **Латвия** (в сила от 7.07.1998 г.) този срок е 20 години, когато осъденият изтърпява доживотен затвор, като при отказ от помилване нова молба може да бъде подадена не по-рано от една година (при другите наказания шест месеца). Според НК на **Дания** правната възможност на осъден на доживотен затвор да бъде изслушана молбата му за помилване настъпва след изтърпяване на 12 години (обичайно в практиката изслушване се допуска след 16-тата година). Ако по предложение на министъра на правосъдието кралят уважи молбата, той определя на осъдения петгодишен изпитателен срок.

Самостоятелна група ограничения са свързани с **материалните предпоставки** за упражняване на правото на помилване, които в някои правни системи императивно влияят на преценката на титуляра на правото. Така например, във Великобритания помилването се упражнява при „**изключителни хуманитарни обстоятелства**” по смисъла на чл. 30, ал. 1 от Закона за престъпленията (наказания) от 1997 г. Съгласно Глава XII от Наредба № 4700 за затворническата служба такива обстоятелства са налице при заболяване, което се намира в летална фаза с прогноза за оставаща продължителност на живота три месеца, както и което е довело до обездвижване на осъдения или друго подобно състояние, когато компетентният да помилва орган (държавният секретар) достигне до извод, че рискът от рецидив е минимален, продължаването на изпълнението на наказанието ще намали очакваната продължителност на живота, налице са реални възможности осъденият да бъде адекватно лекуван извън затвора и предварителното му освобождаване сериозно ще благоприятства него или семейството му. За упражняване на правото на помилване е необходимо всички тези изводи да са налице. Колкото по-тежко е наказанието, толкова помилването е по-рядко приложимо, тъй като характерът на извършеното относително по-често обуславя по-високи рецидивни рискове.

В **Норвегия** правото на краля да помилва осъден на най-тежкото наказание след проведена по инициатива на Парламента процедура по импийчмънт е ограничено от необходимостта Парламентът да даде предварителното си съгласие. Изводът следва от разпоредбата на чл. 20 от Конституцията, според която помилването се решава самостоятелно и еднолично от монарха единствено при наложено смъртно наказание, каквото по принцип Конституцията на Норвегия не забранява да бъде въведено.

V. ПРИЛОЖЕНИЯ

Държава	Бр. осъдени	Извършени престъпления от осъдените лица	Година на осъждането
Австрия	123 през 2008г. 0 през 2009 г. 141 през 2010 г. (2.5%) 137 към януари.2012г.	К. Естибалиц: осъдена за убийството на бившия си съпруг (2008 г.) и за убийството на мъжа, с когото е съжителствала (2010 г.). Убийството е последвано от разчленяване на телата с резачка и бетониране на останките в саксии и пластмасови съдове, които извършителката съхранявала в килера на сладоледения си салон.	2013 г.
Албания	0 през 2008 г. 126 през 2009 г. 129 през 2010 г. (4.6 %) 123 към 2012 г.	Алфред Шкурти – осъден за подбудителство на убийството на шест лица и извършителство на убийството на седмия пострададал. Оглавявал организирана престъпна група за трафик на наркотици, която действала на територията на Албания, Турция, България, Македония и Румъния. Жертвите били членове на конкурентни престъпни групи и местни бизнесмени. Осъденият е арестуван в Турция и екстрадиран в Албания през 2009 г.	2011 г.
Армения	76 през 2008 г. 94 през 2009 г. 82 през 2010 г. (2.3 %) 104 към 2012 г.	14 – убийство при рецидив 26 – убийство като първо престъпление (2 са изтърпели 15 години) 15 – осъдени за престъпления по военната служба, когато са били на възраст 18-20 години	
Беларус	85 – 1990-1993 г. 25 – 1994 г. 37 – 1995 г. 29 – 1996 г. 46 – 1997 г. 47 – 1998 г. 102 – 1999-2010 г. 30 - 2011-2012 г. (Над 400 за 1991-2012г.)	Андрей Жук - осъден за въоръжено нападение и убийство; Васили Южечук - осъден за убийствата на шест възрастни жени. Олег Гришковцов и Андрей Бурдико - осъдени за умишлено убийство, въоръжен грабеж, палеж, отвличане на непълнолетно лице, кражба и грабеж. Ихар Мялик - осъден за серия от въоръжени нападения и убийства. Дмитри Коновалов и Владислав Ковальов - осъдени за терористичен акт в метрото в Миск на 11 април 2011 г., довел до смъртта на 15 души и телесни повреди на стотици пострадали.	2009 г. 2009 г. 2010 г. 2010 г. 2011 г.
Белгия	233 през 2008 г. 236 през 2009 г. 239 през 2010 г. (3.5 %)	Ким де Хелдер (24 г.) – осъден за убийството на две пеленачета, детегледачка и възрастна жена. Марк Дютру - през 1986 г. е арестуван и осъден на 13 години затвор за серия от отвличания, изнасилвания и убийства на неизвестен брой млади момичета. Три години по-късно е освободен предсрочно. Арестуван отново през 1996 г. по обвинения в отвличане, детска порнография, убийство и детска проституция. Осъден на доживотен затвор.	2013г. 2004г.
Босна и Херцеговина	34 през 2009 г. 55 през 2010 г. (2.4 %)	Веселин Влахович-Батка – осъден на 45 години лишаване от свобода за военни престъпления, извършени през 1992 г. Божидар Кувеля – осъден на 20 години лишаване от свобода за престъпления против човечеството и екзекутиране на „няколко десетки“ мюсюлмани в Сребреница през юли 1995 година по време на войната в Босна и Херцеговина (1992-1995). Станко Коич – осъден на 43 години лишаване от свобода за престъпления против човечеството и екзекутиране на близо 800 мюсюлмани по време на клането в босненския град Сребреница през 1995 г. Радомир Вукович - осъден на 31 години лишаване от свобода за участие в извършването на геноцид в Сребреница през юли 1995 година Драго Николич - осъден на 35 години лишаване от свобода за подпомагане и подстрекаване към геноцид, изстребване и убийство. Любомир Боровчанин – осъден на 17 години лишаване от свобода за помагачество и подбудителство към изстребване, убийства, преследване и насилствено преместване. Радивоже Милетич, осъден на 19 години лишаване от свобода за убийство, преследване и насилствено преместване.	2013 г. 2013 г. 2012 г. 2012 г. 2010 г. 2010 г. 2010 г.
Великобритания	7475 през 2010 г. 70, 49 от които без право на УПО към 01.07.2013г.	49 осъдени на най-тежкия доживотен затвор за извършени убийства. Единствената осъдена на най-тежкото наказание жена е Роуз Уест, призната за виновна за убийството на десет млади жени в съучастие със съпруга си Фред Уест (осем от тях за две години). Леви Белфийлд, осъден през 2008 г. за убийството на две жени и опит за убийство на трета и през 2011 г. за убийството на ученичка. Марк Бриджер, осъден за отвличане и убийство на малолетно момиче, въпреки че тялото не е намерено	1995 г. 2011 г. Май 2013 г.

Държава	Бр. осъдени	Извършени престъпления от осъдените лица	Година на осъждането
		Майра Хиндли и Йън Брейди, осъдени за известните „убийства в блатата“ на множество отвлечени деца, извършени по особено жесток и мъчителен начин Доналд Нейлсън („черната пантера“), осъден за грабежи и убийства. Последното престъпление е убийството на 17-годишната богата наследница на транспортно предприятие. Стийв Райт, осъден за убийството на пет проститутки. Йън Хунтли, осъден на доживотен затвор с възможност за УПО след изтърпяване на 40 години за убийството на десетгодишно момиче Стюарт Хазел, осъден на доживотен затвор с възможност за УПО след изтърпяване на 38 години за убийството на ученичка.	1960-те 2003 г.
Германия	2 000 - 2012 г. 2 048 - 2010 г. (3.7 %) 2009 - 2009 г. 1985 - 2008 г.	осъдени за убийство, в особено тежки случаи на причиняване смърт по непредпазливост, полови престъпления с непълнолетни, блудство или изнасилване, грабеж, довели до смърт на пострадалия	
Дания	19 през 2008 г. 20 през 2009 г. 24 през 2010 г. (0.9%) 25 през 2012 г.	Повечето осъдени лица са извършили повече от едно убийство или убийство извършено по особено мъчителен за жертвата начин Хелге Сет Нилсен - осъдена за убийство на шофьор на такси.	1986г.
Естония	35 през 2007 г. (1% от осъдените) 36 през 2008 г. 36 през 2009 г. 36 през 2010 г. (1.3%)	Повече от половината са осъдени за престъпления против личността, като най-голям дял имат убийствата и отвлеченията.	
Ирландия	254 през 2008 г. 279 през 2009 г. 284 през 2010 г. (7.7%) 49 към 2010 г.	Над 2/3 са рецидивисти. 48 от тях са осъдени за убийство, 1 за „приготовление към убийство“. Към 2010г. осъдените са изтърпяли между 1.4г. и 26г.	
Италия	1396 през 2008 г. 1438 през 2009 г. 1500 през 2010 г. (4%)	1.Чезаре Батисти - осъден за четири убийства, извършени между 1978 и 1979г.; 2.Салваторе Риина - осъден за множество престъпления, включително за организирането на убийствата на Джовани Фалконе и Паоло Борселино; 3.Мехмет Али Агджа - турски терорист от националистическата организация „Сиви вълци“, който стреля по папа Йоан Павел II на площад Свети Петър на 13 май 1981 г. По молба на папата е помилван от италианския президент Карло Чампи през юни 2000 г.	1993г. 1993г. юли 1981 г.
Кипър	17 през 2008 г. 11 през 2009 г. 18 през 2010 г. (3.6%)	1.Димитриос Йоанидис - осъден на смърт за държавна измяна и съучастие в убийства, но присъдата му е заменена с доживотен затвор.	1975г.
Латвия	47 през 2008 г. 46 през 2009 г. 51 към 2010 г. (1.1% от всички осъдени)		
Литва	106 през 2008 г. 106 през 2009 г. 108 през 2010 г. (1.5% от всички осъдени)	Най-голям процент от осъдените са за извършено убийство - 25.5%	
Люксембург	14 през 2008 г. 13 през 2009 г.	Райнер Умда - осъден за убийство на трима души. Под силно алкохолно опиянение пребива жената, с която съжителства.Тя търси помощ в съседската къща, където осъденият убива съседската двойка и нея с 28 прободни рани.	

Държава	Бр. осъдени	Извършени престъпления от осъдените лица	Година на осъждането	
	13 през 2010 г. (3.3 %)			
Малта	0 през 2008 г. 8 през 2009 г. 12 за последните 20г.	Ричард Грек (Richard Grech - познат още като Iz-Zinanna) е осъден за убийство извършено с особена жестокост. През септември 2000г. осъденият застрелял банков служител почти от упор в главата. Мохсин Бин Брахим Мосба и Бен Али Вахид Бен Хасин излежават доживотни наказания след като се признали за виновни за 4 убийства на различни дати през февруари 1988г. Джоузеф Харингтон е осъден за убийството на Силвия Кинг, която била изгорена жива в колата си през 1993г. Берти Ели (Bertu Ellul) е осъден за убийство на 3-ма души, включително дете на 7 години. Анди Спитери се признал за виновен в това, че през ноември 2001г. извършил в условия на реална съвкупност довършен опит към квалифицирано убийство (НК, чл. 116, т. 8, 6) и квалифицирана кражба (банков обир). Осъденият стрелял по полицаи, който изпълнявал служебните си задължения пред Bank of Valletta. Друг член на организираната престъпна група, състояща се от 5 души, Иан Галдес Спитери получава също доживотно наказание след като се признава за виновен като съучастник. Ибрахим Рамадан Чембър Шнишах е признат за виновен за убийство извършено в съучастие. Алфред Азопарди итърпява доживотно наказание за убийството на жена и 17-месечното ѝ бебе. Те били открити захвърлени в кладенеца на къщата, където живеела жената. Тялото на бебето било намерено с 4 прободни рани, а това на майката с 12. Дейвид Шембри – убийство на жена. Деянието е извършено по особено мъчителен за жертвата начин и с особена жестокост – леталният изход е причинен след нанасяне на 49 прободни рани пред очите на 7-годишната ѝ дъщеря. Лишеният от свобода стрелял по вратата, за да проникне в апартамента. Салваторе Манджон - доживотното наказание му е наложено докато е изтърпявал 21 - годишна присъда за грабеж придружен с убийство и опит за убийство. Лишеният от свобода си признал за друго убийство на жена, по неговите думи, за да получи обещания „подкуп“ от цигари и любимото ястие – яйца с чипс. Срещу него все още се води дело за убийство извършено през 1986г. През 1984г. получава присъда за убийството на 54-годишна жена след като я наръгал 37 пъти. Джани Атард е намерен за виновен за убийството на пътен полицаи през 2001г.	2011г. 2001г. 1998г. 2001г. 2009г. 2010г.	
	Молдова	85 през 2008 г. 86 през 2009 г. 86 през 2010 г. (1.6%) 91 - 2011г.		
	Нидерландия	23 през 2008 г. 24 през 2009 г. 25 през 2010 г. (0.4%)		
	Норвегия	19 през 2008 г.	Виго Кристиансен -убийство и изнасилване. Осъден за т.нар. „детски убийства от Банехея“ – Кристиансен е осъден заедно с Ян Хелге Андерсен за изнасилването, удушаването и убийството с хладно оръжие на Лена Паулсен (10) и Стине Софи (8) през 2001 година.	29.03.2012 г.
		19 към 01.09.2010 г. (0.8% от всички осъдени)	Ясин Мохамед Ябър-убийство и опит за убийство. На 27.07.2001 умишлено убива съпругата си и извършва опит да убие лея ѝ и собствената си дъщеря. Геир Харщад-убийство. На 28.09.2002 Харщад изнасилва и убива 11 годишната си доведена дъщеря Кристина Молвик. Ларс Харнес-грабеж. Свързан с организираната престъпна група „Бандидос“, Ларнес, заедно с Даниел де Линде и Петер Таралдсен извършват въоръжен грабеж на клон на Норвежка Банка (DnB) в Акер Брюге на 30.08.2004. Меткел Негаси Бетеу-грабеж. Осъден за „Грабежа НОКАС“, извършен на 05.04.2004 – най-големият грабеж в историята на Норвегия. Киел Алрих Шуман-грабеж придружен с убийство. Осъден за „Грабежа НОКАС“. Оле Кристиан Бьорнсен-убийство. Осъден за убийството на Рагнар Абрахамсен и Ян Петер Аарщад. Неизвестен извършител(39)-убийство. На сутринта на 22.03.2009 година неизвестният извършител убил с хладно оръжие бременната Линда Анет Хансен (35), съпруга ѝ Оле-Рогер Олсен (44) и майката на Олсен – 61 годишната Рагна Елида Кристенсен. Ерик Андерсен-блудство и изнасилване. Известен като „Покет мен(pocket man)“, който за период от 50 години е блудствал и	04.02.2003 г. 28.03.2003 г. 10.02.2006 г. 29.06.2007 г. 29.06.2007 г. 29.03.2010 г. 09.02.2010 г. 14.06.2010 г.

Държава	Бр. осъдени	Извършени престъпления от осъдените лица	Година на осъждането
		изнасилил над 70 момчета. Хелге Ивар Бреланд Педерсен-убийство. Осъден за убийство с особена жестокост на бившата си приятелка Анн. Тя е била удряна с чук, удушена и след това тялото ѝ е било хвърлено в морето през нощта на 06.03.2005. Педерсен е имал и предишни осъждания-за упражнено насилие вържу бившата си съпруга, както и за убийството на бащата на предишната си приятелка. Стиг Милехауген-убийство. Милехауген е известен гангстер и наемен убиец, който на 09.01.2009 убива Мохамед „Джеди“ Джавед, който е ръководител на организирана престъпна група от Осло. Тор Ааге Матайсен-педофилия, блудство и изнудване. Матайсен блудствал с малолетни момичета и извършил 7 изнасилвания. Осъден също така и за изнудване. Андерш Беринг Брайвик-убийство и тероризъм. Извършител на атентата на о-в Ютоя през лятото на 2011, когато загиват 77 души. Неизвестен извършител (56)-блудство и инцест. Осъден за изнасилване и блудство със собствената си малолетна дъщеря (12), продължили през период от 5 години. Осъждан и преди за инцест с дъщеря си, от която има 2 деца. Неизвестен извършител (38)-изнасилване. Осъденият дрогирал и изнасилвал 5 жени, като повечето от деянията са заснети от извършителя. Неизвестен извършител (48)-изнасилване и закана с убийство към Министър-председателя. Осъден за изнасилването на бившата си съпруга, както и за заканите с убийство към пастрока си Мартин Колберг и Министър-председателя Йенс Столтенберг. Неизвестен извършител (50)- изнасилване и опит за изнасилване. Осъден за изнасилването на две жени и опит за изнасилване на други две жени. Мъжът от Вестфолд има и предишни осъждания за извършени престъпления против половата неприкосновеност, включително и изнасилване, но бил условно предсрочно освободен през 2002. Неизвестен извършител (19)-изнасилване и опит за изнасилване. Осъден за изнасилването на 19 годишна жена и нападение и опит за изнасилване на друга жена. Сомалийският имигрант е насилвал сексуално поне 11 жени преди да бъде осъден. Неизвестен извършител (45)-блудство. 45 годишният шофьор на камион е осъден за блудство с най-малко 20 момчета на възраст между 12 и 16 години.	05.10.2010 г. 28.03.2012 г. 14.03.2012 г. 24.08.2012 г. 12.11.2012 г. 14.03.2013 г. 12.12.2012 г. 19.01.2013 г. 19.01.2013 г. 21.03.2013 г.
Полша	220 през 2008 г. 245 през 2009 г. 263 през 2010 г. (0.4%) 303 към 31.01.2012 г.	Ришард Циба - осъден за убийството на двама души.	
Португалия	270 през 2008 г. 284 през 2009 г. 297 през 2010 г. (3.3%)		
Румъния	130 през 2007 г. (0.5%) 133 през 2008 г. (0.6 %) 144 през 2009 г. (0.6 %) 145 през 2010 г. (0.6 %) 149 през 2011 г. (0.5 %)		
Русия	След 1996 г. никой не е наказван със смърт. Доживотният затвор е въведен през 1992г. Към 2012г. има 1805 осъдени на доживотен затвор, сред които помилвани от смъртно наказание.		
Словакия	29 през 2008 г. 38 на брой за периода 1.01.1993г. – 22.09.2010г. 3/1993г.; 2/1994; 3/1995;	Всичките осъдени на доживотен затвор в Словакия са извършили убийства с изключение на един осъден, който е извършил кражба. По- голямата част от лицата, които изтърпяват доживотен затвор са извършили повече от едно убийство. Един от осъдените е излежавал 13 годишна присъда за грабеж, но по време на опита си за бягство от затвора е убил пет надзирателя, след което е осъден на доживотен затвор . Другите престъпления, за които осъдените излежават доживотен затвор са: грабежи придружени с убийства; отвличане и убийство; убийство на баща или на майка, както и на рожден син или на рождена дъщеря; убийство извършено от лице, което действа по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група; убийство по особено мъчителен начин	

Държава	Бр. осъдени	Извършени престъпления от осъдените лица	Година на осъждането
	1/1996; 3/2000; 2/2002; 2/2004; 1/2005; 5/2006; 2/2007; 2/2009; - 32 3/2010; - 34 34 към 2010 г. (0.4%)	за убийтия или с особена жестокост и други. Има случай, в който единият от осъдените е изтърпял присъда за убийство, след което е пуснат на свобода и извършва ново убийство. Има 9 на брой обжалвания на присъдите за доживотен затвор, за които се чака решението на Върховния съд.	
Сърбия	58 през 2008 г. 0 през 2009 г. 86 през 2010 г. Към 2011г. ≈ 173	Бившият командир на специална част на сръбската полиция Милорад Улемек-Легия, осъден на 40 г. затвор през 2005г. за убийството на <i>Иван Стамболч</i> . През 2007г. е осъден на 40 г. затвор заради убийството министър-председателя Зоран Джинджич, а през 2008 получава нова присъда за убийството на друг политик. Радомир Маркович – осъден за убийството на четрима членове на " <i>Сръбското движение за обновление</i> "	2007г. 2005г. 2007г. 2008г. 2008г.
Турция	2571 през 2008 г. 4300 през 2010 г. (6.7%)		
Финландия	148 през 2008 г. 152 през 2009 г. 160 през 2010 г. (6%) 175 към 2012г.		
Франция	531 през 2008 г. 519 през 2009 г. 513 през 2010 г. (1%) 550 към 2012 г. (средно по 25 на година)	доживотен затвор може да бъде наложен за тежко убийство, предателство, тероризъм, за наркобарони и за други тежки престъпления, завършили със смърт или включващи изтезания.	
Хърватия	14 наказания от по 40г. (към края на 2012г.) 81 през 2008 г. 84 през 2009 г. 102 през 2010 г. (2.6%)		
Чешка Република	33 през 2008 г. 0 през 2009 г. 38 през 2010 г. (0.2%) Към 27.03.2013г. има общо 46, 43 жени с наказание „доживотен затвор“ и 3-ма мъже.		
Швеция	155 през 2008 г. 156 през 2009 г. 159 през 2010 г. (3%) 170 към 2012 г., от които 4 жени	Всички са осъдени за извършването на убийство или за приготвяне на убийство в рамките на дейността на организирана престъпна група.	